Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 7ης Νοεμβρίου 2024*

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Οδηγία (ΕΕ) 2019/1023 – Διαδικασίες που αφορούν την αναδιάρθρωση, την αφερεγγυότητα και την απαλλαγή από τα χρέη – Άρθρο 1, παράγραφος 4 – Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής – Επέκταση των διαδικασιών σε αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες – Άρθρο 20 – Πρόσβαση σε απαλλαγή – Άρθρο 23, παράγραφοι 1, 2 και 4 – Παρεκκλίσεις – Εξαίρεση συγκεκριμένων κατηγοριών απαιτήσεων από την απαλλαγή από τα χρέη – Φυσικό πρόσωπο που έχει καταστεί αφερέγγυο – Καλή πίστη του οφειλέτη – Όροι πρόσβασης στην απαλλαγή από τα χρέη – Εξαίρεση των απαιτήσεων δημοσίου δικαίου»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-289/23, [Corván] [i] και C-305/23 [Bacigán] [i],

με αντικείμενο δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλαν το Juzgado de lo Mercantil nº 1 de Alicante (εμποροδικείο αριθ. 1 Αλικάντε, Ισπανία) (C-289/23) και το Juzgado de lo Mercantil nº 10 de Barcelona (εμποροδικείο αριθ. 10 Βαρκελώνης, Ισπανία) (C-305/23), με αποφάσεις της 25ης Απριλίου 2023 και της 2ας Μαΐου 2023, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο, αντιστοίχως, στις 25 Απριλίου 2023 και στις 15 Μαΐου 2023, στο πλαίσιο των δικών

Agencia Estatal de la Administración Tributaria

κατά

A (C-289/23),

και

S.E.I.

κατά

Agencia Estatal de la Administración Tributaria (C-305/23),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους F. Biltgen (εισηγητή), πρόεδρο του πρώτου τμήματος, προεδρεύοντα του δεύτερου τμήματος, M. L. Arastey Sahún, πρόεδρο του πέμπτου τμήματος, και J. Passer, δικαστή,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

[i] Η ονομασία που έχει δοθεί στην παρούσα υπόθεση είναι πλασματική. Δεν αντιστοιχεί στο πραγματικό όνομα κανενός διαδίκου.

γενικός εισαγγελέας: J. Richard de la Tour

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Ballesteros Panizo και την A. Gavela Llopis,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους J. L. Buendía Sierra, L. Malferrari και G. von Rintelen,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Μαΐου 2024,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 4, και του άρθρου 23, παράγραφοι 1, 2 και 4, της οδηγίας (ΕΕ) 2019/1023 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2019, περί πλαισίου για την προληπτική αναδιάρθρωση, την απαλλαγή από τα χρέη και τις ανικανότητες ή την έκπτωση οφειλετών, καθώς και περί μέτρων βελτίωσης των διαδικασιών αυτών, και για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132 (Οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα) (ΕΕ 2019, L 172, σ. 18).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, των A (C-289/23) και S.E.I. (C-305/23) και, αφετέρου, της Agencia Estatal de Administración Tributaria (φορολογικής αρχής, Ισπανία) (στο εξής: AEAT) σχετικά με αιτήσεις περί απαλλαγής από τα χρέη τις οποίες υπέβαλαν ο A και ο S.E.I. στο πλαίσιο διαδικασιών αφερεγγυότητας που αφορούσαν, αντιστοίχως, τα ως άνω πρόσωπα.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Κατά τις αιτιολογικές σκέψεις 21 και 78 έως 81 της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα:

«(21) Η υπερχρέωση των καταναλωτών είναι ζήτημα μείζονος οικονομικής και κοινωνικής σημασίας και συνδέεται στενά με τη μείωση της υπερχρέωσης εν γένει. Εξάλλου, πολλές φορές δεν μπορεί να γίνει σαφής διάκριση μεταξύ των επιχειρηματικών ή των εξωεπιχειρηματικών χρεών ενός επιχειρηματία. Ο επιχειρηματίας δεν θα μπορούσε να επωφεληθεί αποτελεσματικά από μια δεύτερη ευκαιρία αν πρέπει να υπαχθεί σε χωριστές διαδικασίες, με διαφορετικές προϋποθέσεις πρόσβασης και προθεσμίες απαλλαγής, προκειμένου να απαλλαγεί από τα επιχειρηματικά και τα εξωεπιχειρηματικά χρέη του.

Για τους λόγους αυτούς, παρόλο που η παρούσα οδηγία δεν περιλαμβάνει δεσμευτικούς κανόνες για τους υπερχρεωμένους καταναλωτές, συνιστάται στα κράτη μέλη να αρχίσουν να εφαρμόζουν τις διατάξεις της περί απαλλαγής από τα χρέη και στους καταναλωτές το συντομότερο δυνατόν.

[…]

(78) Η πλήρης απαλλαγή από τα χρέη ή η λήξη της ανικανότητας ή της έκπτωσης εντός τριών ετών δεν ενδείκνυται πάντοτε, και μπορούν συνεπώς να θεσπιστούν δεόντως αιτιολογημένες παρεκκλίσεις για λόγους που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες. Για παράδειγμα, όταν ο οφειλέτης επιδεικνύει ανέντιμη ή κακόπιστη συμπεριφορά. Σε περίπτωση που οι επιχειρηματίες δεν απολαύουν του τεκμηρίου της εντιμότητας και της καλής πίστεως κατά το εθνικό δίκαιο, το βάρος της απόδειξης της εντιμότητας και της καλής πίστεως αυτών δεν θα πρέπει να καθιστά υπερβολικά δύσκολη ή επαχθή την ένταξή τους στη διαδικασία.

(79) Για να διακριβώσουν αν ο επιχειρηματίας επέδειξε ανέντιμη συμπεριφορά, οι δικαστικές ή διοικητικές αρχές μπορούν να λαμβάνουν υπόψη στοιχεία όπως η φύση και το ύψος των χρεών, ο χρόνος δημιουργίας των χρεών, οι προσπάθειες του επιχειρηματία να τα αποπληρώσει και να εκπληρώσει τις νόμιμες υποχρεώσεις του, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεών του για τη λήψη αδειών δημοσίας χρήσεως και την ορθή τήρηση λογιστικών στοιχείων, οι τυχόν ενέργειες του επιχειρηματία για να εμποδίσει τους πιστωτές να πετύχουν την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους, η εκπλήρωση των καθηκόντων σε περίπτωση αφερεγγυότητας τα οποία υπέχουν οι επιχειρηματίες-μέλη του διοικητικού συμβουλίου εταιρείας, καθώς και η τήρηση της ενωσιακής και εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού και της εργατικής νομοθεσίας. Θα πρέπει επίσης να είναι δυνατόν να προβλεφθούν παρεκκλίσεις […] στις περιπτώσεις που ο επιχειρηματίας αθετεί ορισμένες νομικές υποχρεώσεις, όπως υποχρεώσε[ις] για τη μέγιστη δυνατή ικανοποίηση των πιστωτών, οι οποίες μπορούν να λάβουν τη μορφή γενικής υποχρέωσης για τη δημιουργία εσόδων ή περιουσιακών στοιχείων. Θα πρέπει επίσης να είναι δυνατόν να προβλεφθεί ειδική παρέκκλιση αν είναι αναγκαίο να διασφαλιστεί η ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων του οφειλέτη και των δικαιωμάτων ενός ή περισσοτέρων πιστωτών, όπως όταν ο πιστωτής είναι φυσικό πρόσωπο το οποίο χρήζει μεγαλύτερης προστασίας από ό,τι ο οφειλέτης.

(80) Παρέκκλιση μπορεί, επίσης, να δικαιολογηθεί όταν το κόστος της διαδικασίας απαλλαγής από τα χρέη, συμπεριλαμβανομένων των αμοιβών των δικαστικών και διοικητικών αρχών και των διαχειριστών διαδικασιών αφερεγγυότητας, δεν καλύπτεται. από τον επιχειρηματία. Μετά τη χορήγηση της απαλλαγής, τα κράτη μέλη θα πρέπει να μπορούν να προβλέπουν τη δυνατότητα, δυνάμει του εθνικού δικαίου, να ανακαλούν το ευεργέτημα της πλήρους απαλλαγής όταν, για παράδειγμα, η οικονομική κατάσταση του οφειλέτη βελτιώνεται ουσιαστικά λόγω απρόβλεπτων περιστάσεων, όπως με την απόκτηση κερδών από λαχειοφόρο αγορά ή με την απόκτηση κληρονομιάς ή δωρεάς. Δεν θα πρέπει να απαγορεύεται στα κράτη μέλη να προβλέπουν πρόσθετες παρεκκλίσεις σε πολύ συγκεκριμένες και δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις.

(81) Όταν υπάρχει δεόντως αιτιολογημένος λόγος κατά την εθνική νομοθεσία, είναι ενδεχομένως σκόπιμο να περιορίζεται η δυνατότητα απαλλαγής για ορισμένες κατηγορίες χρέους. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μπορούν να αποκλείσουν τα εμπραγμάτως ασφαλισμένα χρέη από τη δυνατότητα απαλλαγής μόνο μέχρι την αξία της ασφάλειας

όπως καθορίζεται από την εθνική νομοθεσία, ενώ το υπόλοιπο των χρεών θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μη ασφαλισμένο χρέος. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εξαιρούν επιπλέον κατηγορίες χρεών αν δικαιολογείται.»

4 Το άρθρο 1 της ως άνω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κανόνες σχετικά με:

[…]

β) διαδικασίες που οδηγούν σε απαλλαγή χρέους που έχει δημιουργηθεί από αφερέγγυους επιχειρηματίες· και

[…]

2. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις διαδικασίες της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου οι οποίες αφορούν οφειλέτες που είναι:

[…]

η) φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες.

[…]

4. Τα κράτη μέλη δύνανται να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής των διαδικασιών της παραγράφου 1 στοιχείο β) στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες.

[…]»

5 Ο τίτλος ΙΙΙ της εν λόγω οδηγίας, ο οποίος επιγράφεται «Απαλλαγή από τα χρέη και ανικανότητα ή έκπτωση», περιέχει τα άρθρα 20 έως 24 της οδηγίας αυτής.

6 Το άρθρο 20 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Πρόσβαση σε απαλλαγή», ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι αφερέγγυοι επιχειρηματίες να έχουν πρόσβαση σε τουλάχιστον μία διαδικασία που μπορεί να οδηγεί σε πλήρη απαλλαγή από τα χρέη σύμφωνα με την παρούσα οδηγία.

Τα κράτη μέλη μπορούν να θέσουν ως προϋπόθεση τη διακοπή της εμπορικής, επιχειρηματικής, βιοτεχνικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας με την οποία σχετίζονται τα χρέη ενός αφερέγγυου επιχειρηματία.

2. Τα κράτη μέλη στα οποία η πλήρης απαλλαγή από τα χρέη τελεί υπό τον όρο της μερικής αποπληρωμής των χρεών από τον επιχειρηματία διασφαλίζουν ότι η σχετική υποχρέωση αποπληρωμής βασίζεται στην ατομική κατάσταση του επιχειρηματία και, ιδίως, ότι είναι αναλογική προς το δεκτικό κατάσχεσης ή διαθέσιμο εισόδημα και τα περιουσιακά στοιχεία του επιχειρηματία κατά την περίοδο απαλλαγής και λαμβάνει υπόψη το συμφέρον των πιστωτών σύμφωνα με τους κανόνες της ευθυδικίας.

3. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν απαλλαγεί από τα χρέη τους μπορούν να επωφεληθούν από τα υφιστάμενα εθνικά πλαίσια που προβλέπουν την παροχή στήριξης σε επιχειρηματίες, περιλαμβανομένης της πρόσβασης σε συναφείς και επίκαιρες πληροφορίες σχετικά με τα πλαίσια αυτά.»

7 Το άρθρο 23 της οδηγίας 2019/1023, το οποίο φέρει τον τίτλο «Παρεκκλίσεις», ορίζει τα εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση από τα άρθρα 20 έως 22, τα κράτη μέλη διατηρούν ή θεσπίζουν διατάξεις που απαγορεύουν, περιορίζουν ή ανακαλούν την πρόσβαση σε απαλλαγή από τα χρέη ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, όταν ο αφερέγγυος επιχειρηματίας ενήργησε έναντι των πιστωτών ή άλλων ενδιαφερομένων δολίως ή κακή τη πίστει, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, κατά την περίοδο συσσώρευσης των χρεών του, κατά τη διαδικασία αφερεγγυότητας ή κατά την πληρωμή των χρεών, με την επιφύλαξη των εθνικών κανόνων σχετικά με το βάρος της απόδειξης.

2. Κατά παρέκκλιση από τα άρθρα 20 έως 22, τα κράτη μέλη δύνανται να διατηρούν ή να θεσπίζουν διατάξεις που απαγορεύουν, περιορίζουν ή ανακαλούν την πρόσβαση σε απαλλαγή από τα χρέη ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, σε συγκεκριμένες, σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις και εφόσον οι παρεκκλίσεις αυτές είναι δεόντως αιτιολογημένες, όπως:

α) όταν ο αφερέγγυος επιχειρηματίας έχει παραβεί ουσιωδώς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από σχέδιο αποπληρωμής ή οποιανδήποτε άλλη νομική υποχρέωσή του που αποσκοπεί στη διασφάλιση των συμφερόντων των πιστωτών, συμπεριλαμβανομένης της υποχρέωσης για τη μέγιστη δυνατή ικανοποίηση των πιστωτών·

β) όταν ο αφερέγγυος επιχειρηματίας δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις αναφοράς ή συνεργασίας δυνάμει του ενωσιακού και του εθνικού δικαίου·

γ) στην περίπτωση καταχρηστικών αιτήσεων για απαλλαγή από το χρέος·

δ) στην περίπτωση νέας αίτησης για απαλλαγή εντός ορισμένης περιόδου μετά τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη στον αφερέγγυο επιχειρηματία ή μετά την άρνηση να του χορηγηθεί πλήρης απαλλαγή από τα χρέη λόγω σοβαρής παράβασης των υποχρεώσεων αναφοράς ή συνεργασίας·

ε) στις περιπτώσεις που δεν καλύπτεται το κόστος της διαδικασίας η οποία οδηγεί στην απαλλαγή από τα χρέη· ή

στ) όταν η παρέκκλιση είναι αναγκαία για να διασφαλιστεί η ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων του οφειλέτη και των δικαιωμάτων ενός ή περισσοτέρων πιστωτών.

[…]

4. Τα κράτη μέλη δύνανται να εξαιρούν συγκεκριμένες κατηγορίες χρεών από την απαλλαγή από τα χρέη ή να περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη [ή] να θεσπίζουν μεγαλύτερη περίοδο απαλλαγής στις περιπτώσεις που οι εν λόγω εξαιρέσεις, περιορισμοί ή μεγαλύτερες περίοδοι απαλλαγής αιτιολογούνται δεόντως, όπως στην περίπτωση:

α) εμπραγμάτως ασφαλισμέν[ων] χρε[ών]·

β) χρε[ών] που προκύπτουν από ή σε σχέση με ποινικές κυρώσεις·

γ) χρε[ών] που προκύπτουν από αδικοπρακτική ευθύνη·

δ) χρε[ών] που αφορούν υποχρεώσεις διατροφής οι οποίες απορρέουν από οικογενειακές σχέσεις, σχέσεις συγγένειας εξ αίματος, γάμου ή αγχιστείας·

ε) χρε[ών] που γεννώνται μετά την υποβολή αίτησης για την κίνηση [ή μετά την κίνηση] της διαδικασίας που οδηγεί σε απαλλαγή από τα χρέη· και

στ) χρε[ών] που απορρέουν από την υποχρέωση καταβολής του κόστους της διαδικασίας που οδηγεί σε απαλλαγή από τα χρέη.

[…]»

Το ισπανικό δίκαιο

Το TRLC

8 Η εφαρμοστέα rationae temporis νομοθεσία στις διαφορές των κύριων δικών είναι το Real Decreto Legislativo 1/2020 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley Concursal (βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 1/2020 περί εγκρίσεως του αναδιατυπωμένου κειμένου του νόμου περί αφερεγγυότητας), της 5ης Μαΐου 2020 (BOE αριθ. 127, της 7ης Μαΐου 2020, σ. 31518), όπως τροποποιήθηκε με τον Ley 16/2022 de reforma del texto refundido de la Ley Concursal aprobado por el Real Decreto Legislativo 1/2020, para la transposición de la Directiva (UE) 2019/1023 [νόμο 16/2022 περί τροποποιήσεως του αναδιατυπωμένου κειμένου του νόμου περί αφερεγγυότητας, το οποίο εγκρίθηκε με το βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 1/2020, για τη μεταφορά της οδηγίας (ΕΕ) 2019/1023 στο εσωτερικό δίκαιο], της 5ης Σεπτεμβρίου 2022 (BOE αριθ. 214, της 6ης Σεπτεμβρίου 2022, σ. 123682) (στο εξής: TRLC).

9 Κατά το προοίμιο του νόμου 16/2022:

«[…]

[…] Οσάκις ο αφερέγγυος οφειλέτης είναι φυσικό πρόσωπο, σκοπός της διαδικασίας αφερεγγυότητας είναι ο προσδιορισμός των καλόπιστων οφειλετών και η χορήγηση σε αυτούς μερικής απαλλαγής από τα χρέη τους, ώστε να τύχουν μιας δεύτερης ευκαιρίας και να μη στραφούν προς την παραοικονομία ή να μην περιθωριοποιηθούν.

[…]

Η [οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] υποχρεώνει όλα τα κράτη μέλη να θεσπίσουν μηχανισμό δεύτερης ευκαιρίας προκειμένου να αποτρέπεται το ενδεχόμενο να επιδιώκουν οι οφειλέτες τη μετεγκατάστασή τους σε άλλες χώρες στις οποίες προβλέπονται ήδη τέτοιοι μηχανισμοί, με το κόστος που αυτό συνεπάγεται τόσο για τον οφειλέτη όσο και για τους πιστωτές του. Ταυτοχρόνως, η θέσπιση ομοιόμορφων κανόνων στον συγκεκριμένο τομέα θεωρείται απαραίτητη για τη λειτουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς.

Μια από τις πιο ρηξικέλευθες αλλαγές που επέφερε η νέα ρύθμιση είναι ότι, αντί να εξαρτά την απαλλαγή από την εξόφληση ορισμένου είδους χρεών (όπως προέβλεπε το άρθρο 487, παράγραφος 2, του αναδιατυπωμένου κειμένου του νόμου περί αφερεγγυότητας), θεσπίζει ένα αξιολογικό σύστημα απαλλαγής, στο πλαίσιο του οποίου κάθε οφειλέτης, επιχειρηματίας ή μη, υπό την προϋπόθεση ότι πληροί την απαίτηση της καλής πίστης στην οποία βασίζεται ο συγκεκριμένος θεσμός, μπορεί να έχει πρόσβαση σε απαλλαγή από το σύνολο των χρεών του, πλην εκείνων που, κατ' εξαίρεση και λόγω της ειδικής φύσης τους, θεωρείται ότι δεν μπορούν να αποτελέσουν νομίμως αντικείμενο απαλλαγής. Διατηρείται η δυνατότητα, την οποία ο Ισπανός νομοθέτης είχε δεχθεί το 2015, της χορήγησης της απαλλαγής σε κάθε καλόπιστο οφειλέτη φυσικό πρόσωπο, επιχειρηματία ή μη.

[…]

Η καλή πίστη του οφειλέτη παραμένει ο ακρογωνιαίος λίθος του συστήματος απαλλαγής. Σύμφωνα με τις συστάσεις των διεθνών οργανισμών, η καλή πίστη οριοθετείται σε κανονιστικό επίπεδο διά παραπομπής σε ορισμένες αντικειμενικές συμπεριφορές οι οποίες απαριθμούνται εξαντλητικά (numerus clausus), χωρίς τη χρήση ασαφών ή αόριστων προτύπων συμπεριφοράς ή προτύπων συμπεριφοράς η απόδειξη των οποίων είναι αδύνατη για τον οφειλέτη. […]

[…]

Η απαλλαγή από τα υπολειπόμενα χρέη καταλαμβάνει το σύνολο των απαιτήσεων στο πλαίσιο της διαδικασίας αφερεγγυότητας και των απαιτήσεων κατά της πτωχευτικής περιουσίας. Οι εξαιρέσεις από την απαλλαγή στηρίζονται, σε ορισμένες περιπτώσεις, στην ιδιαίτερη σημασία που έχει η ικανοποίηση των απαιτήσεων στο πλαίσιο μιας δίκαιης και αλληλέγγυας κοινωνίας η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου (όπως χρέη από υποχρέωση διατροφής, χρέη που απορρέουν από απαιτήσεις δημοσίου δικαίου, χρέη που απορρέουν από ποινικά αδικήματα ή χρέη που απορρέουν από αδικοπρακτική ευθύνη). Κατά συνέπεια, η απαλλαγή από τα χρέη που απορρέουν από απαιτήσεις δημοσίου δικαίου υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς και μπορεί να λάβει χώρα μόνον κατά την πρώτη απαλλαγή και όχι στο πλαίσιο τυχόν επόμενης απαλλαγής. Σε άλλες περιπτώσεις, η εξαίρεση δικαιολογείται από τις συνέργειες ή τις αρνητικές εξωτερικές επιδράσεις που θα μπορούσαν να προκύψουν από την απαλλαγή από ορισμένα είδη χρεών: η απαλλαγή από χρέη για δικαστικά έξοδα ή δαπάνες που προκύπτουν από τη διαδικασία διεκπεραιώσεως της ίδιας της απαλλαγής θα μπορούσε να αποθαρρύνει ορισμένους τρίτους από το να συνεργαστούν με τον οφειλέτη για τον σκοπό αυτόν (π.χ. δικηγόρους), γεγονός που θα δυσχέραινε την πρόσβαση του πτωχεύσαντος στον φάκελό του. Ομοίως, η απαλλαγή από τα εμπραγμάτως εξασφαλισμένη χρέη θα υπονόμευε, χωρίς καμία αιτιολόγηση, μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την πρόσβαση στην πίστωση και, κατά συνέπεια, για την εύρυθμη λειτουργία των σύγχρονων οικονομιών, η οποία συνίσταται στην προστασία του εμπραγμάτως εξασφαλισμένου δανειστή από τις διακυμάνσεις του βαθμού αφερεγγυότητας ή την αθέτηση των υποχρεώσεων του οφειλέτη. Τέλος, κατ' εξαίρεση, ο δικαστής δύναται να διατάξει την ολική ή μερική μη απαλλαγή από ορισμένα χρέη, όταν αυτό είναι αναγκαίο για να αποφευχθεί η αφερεγγυότητα του πιστωτή.

[…]»

10 Το άρθρο 486 του TRLC ορίζει τα εξής:

«Ο οφειλέτης φυσικό πρόσωπο, επιχειρηματίας ή μη, δύναται να ζητήσει την απαλλαγή από τα υπολειπόμενα χρέη υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις που καθορίζονται με τον παρόντα νόμο, εφόσον είναι καλόπιστος οφειλέτης:

1° μέσω της υπαγωγής του σε πρόγραμμα πληρωμών χωρίς προηγούμενη εκκαθάριση του ενεργητικού της πτωχευτικής περιουσίας, σύμφωνα με το σύστημα απαλλαγής από τα χρέη που προβλέπεται στο υποτμήμα 1 του τμήματος 3 κατωτέρω· ή

2° μέσω της εκκαθάρισης του ενεργητικού της πτωχευτικής περιουσίας, οπότε η απαλλαγή από τα χρέη υπόκειται στο σύστημα που προβλέπεται στο υποτμήμα 2 του τμήματος 3 κατωτέρω, εάν ο λόγος περάτωσης της διαδικασίας αφερεγγυότητας είναι η λήξη του σταδίου εκκαθάρισης του ενεργητικού της πτωχευτικής περιουσίας ή η ανεπάρκεια του ενεργητικού της πτωχευτικής περιουσίας για την εξόφληση των απαιτήσεων επί της πτωχευτικής περιουσίας.»

11 Το άρθρο 487 του TRLC έχει ως εξής:

«1. Ο οφειλέτης που βρίσκεται σε μία από τις ακόλουθες καταστάσεις δεν μπορεί να επιτύχει την απαλλαγή από τα μη εξοφληθέντα χρέη:

1° Όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, καταδικάστηκε με αμετάκλητη δικαστική απόφαση σε ποινή φυλάκισης, έστω και ανασταλείσα ή μετατραπείσα, για εγκλήματα κατά της περιουσίας και κατά της κοινωνικοοικονομικής τάξης, για πλαστογραφία εγγράφων, για εγκλήματα κατά του Δημοσίου Ταμείου και της κοινωνικής ασφάλισης ή για προσβολές των δικαιωμάτων των εργαζομένων, υπό την προϋπόθεση ότι η ανώτατη ποινή για το έγκλημα είναι ίση ή μεγαλύτερη των τριών ετών, εκτός αν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, η ποινική ευθύνη έχει εξαλειφθεί και έχουν εκπληρωθεί οι χρηματικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το έγκλημα.

2° Όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, του έχει επιβληθεί κύρωση με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη για πολύ σοβαρή φορολογική παράβαση ή για παράβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης ή του κοινωνικού δικαίου ή όταν, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, έχει ληφθεί απόφαση επέκτασης της ευθύνης η οποία κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, ο ενδιαφερόμενος έχει εξοφλήσει το σύνολο των οφειλών για τις οποίες ευθύνεται.

Σε περίπτωση σοβαρών παραβάσεων, οι οφειλέτες στους οποίους έχουν επιβληθεί κυρώσεις ποσού άνω του πενήντα τοις εκατό του ποσού που είναι επιλέξιμο για απαλλαγή από την [ΑΕΑΤ] κατά το άρθρο 489, παράγραφος 1, σημείο 5, μπορούν να τύχουν απαλλαγής μόνον εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, έχουν εξοφλήσει το σύνολο των οφειλών για τις οποίες ευθύνονται.

3° Όταν η αφερεγγυότητα έχει κηρυχθεί δόλια. Ωστόσο, εάν η αφερεγγυότητα έχει κηρυχθεί δόλια απλώς και μόνο λόγω μη τήρησης εκ μέρους του οφειλέτη της υποχρέωσης να υποβάλει εγκαίρως αίτηση για την κήρυξη της αφερεγγυότητας, το δικαστήριο μπορεί να λάβει υπόψη τις περιστάσεις υπό τις οποίες σημειώθηκε η καθυστέρηση.

4° Όταν, κατά τα δέκα έτη που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, έχει κηρυχθεί ενδιαφερόμενο πρόσωπο με απόφαση που χαρακτηρίζει την αφερεγγυότητα τρίτου ως δόλια, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, έχει εξοφλήσει το σύνολο των οφειλών για τις οποίες ευθύνεται.

5° Όταν δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις συνεργασίας και ενημέρωσης έναντι του αρμόδιου για τη διαδικασία αφερεγγυότητας δικαστηρίου και του διαχειριστή της διαδικασίας αφερεγγυότητας.

6° Όταν παρέσχε ψευδείς ή παραπλανητικές πληροφορίες ή συμπεριφέρθηκε απερίσκεπτα ή αμελώς κατά τη δημιουργία χρέους ή την εξόφληση των υποχρεώσεών του, ακόμη και αν αυτό δεν δικαιολογούσε την έκδοση απόφασης που να χαρακτηρίζει την αφερεγγυότητα ως δόλια. […]

[…]

2. Στις περιπτώσεις των σημείων 3 και 4 της προηγούμενης παραγράφου, αν ο χαρακτηρισμός δεν είναι ακόμη αμετάκλητος, το δικαστήριο αναστέλλει την απόφαση περί απαλλαγής από τα χρέη έως ότου ο χαρακτηρισμός καταστεί αμετάκλητος. […]»

12 Το άρθρο 489 του TRLC προβλέπει τα εξής:

«1. Η απαλλαγή από τα χρέη καταλαμβάνει το σύνολο των υπολειπομένων χρεών, εξαιρουμένων των ακόλουθων:

[…]

2° των χρεών που απορρέουν από αδικοπρακτική ευθύνη.

[…]

5° των χρεών που απορρέουν από απαιτήσεις δημοσίου δικαίου. Ωστόσο, ως προς τα χρέη για την είσπραξη των οποίων αρμόδια είναι η [AEAT] ισχύει δυνατότητα απαλλαγής έως το μέγιστο ποσό των 10 000 ευρώ ανά οφειλέτη· για τα πρώτα 5 000 ευρώ οφειλής, η απαλλαγή είναι πλήρης και, από το ποσό αυτό και μετά, η απαλλαγή ανέρχεται στο 50 % της οφειλής έως το αναφερόμενο μέγιστο ποσό. Ομοίως, ως προς τα χρέη έναντι φορέων κοινωνικής ασφάλισης ισχύει δυνατότητα απαλλαγής μέχρι το ίδιο ποσό και υπό τους ίδιους όρους. Για το ποσό της απαλλαγής, μέχρι το προαναφερθέν ανώτατο όριο, ισχύει η αντίστροφη σειρά σε σχέση με τη σειρά κατάταξης που προβλέπει ο παρών νόμος και, εντός κάθε κατηγορίας, η χρονική προτεραιότητα.

6° των χρεών για πρόστιμα στα οποία καταδικάστηκε ο οφειλέτης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και για πολύ σοβαρές διοικητικές κυρώσεις.

7° των χρεών σχετικά με τα δικαστικά έξοδα και τις δαπάνες που συνδέονται με τη διεκπεραίωση της αίτησης απαλλαγής.

[…]

3. Απαίτηση δημοσίου δικαίου μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο απαλλαγής από τα χρέη έως το ποσό που καθορίζεται στην παράγραφο 1, σημείο 5, δεύτερη περίοδος, αλλά μόνον κατά την πρώτη απαλλαγή· δεν χωρεί απαλλαγή για κανένα ποσό σε επόμενες απαλλαγές οι οποίες ενδέχεται να χορηγηθούν στον ίδιο οφειλέτη.»

13 Το άρθρο 493 του TRLC ορίζει τα εξής:

«1. Κάθε πιστωτής τον οποίο αφορά η απαλλαγή από τα χρέη δικαιούται να ζητήσει από το αρμόδιο για τη διαδικασία αφερεγγυότητας δικαστήριο την ανάκληση της απαλλαγής από τα χρέη στις ακόλουθες περιπτώσεις:

[…]

3° Εάν, κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης, εκκρεμεί ποινική ή διοικητική διαδικασία όπως η προβλεπόμενη στο άρθρο 487, παράγραφος 1, σημεία 1 και 2, και, εντός τριών ετών από την απαλλαγή σε περίπτωση μη ύπαρξης ή εκκαθάρισης της πτωχευτικής περιουσίας ή από την προσωρινή απαλλαγή σε περίπτωση σχεδίου αποπληρωμής, εκδίδεται αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ή διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη.

2. Η ανάκληση δεν μπορεί να ζητηθεί μετά την παρέλευση τριών ετών από την απαλλαγή με εκκαθάριση της πτωχευτικής περιουσίας ή από την προσωρινή απαλλαγή σε περίπτωση σχεδίου αποπληρωμής.»

Ο γενικός φορολογικός νόμος

14 Το άρθρο 43, παράγραφος 1, στοιχείο b, του Ley 58/2003 General Tributaria (γενικού φορολογικού νόμου 58/2003), της 17ης Δεκεμβρίου 2003 (BOE αριθ. 302, της 18ης Δεκεμβρίου 2003, σ. 44987), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση διαφοράς (στο εξής: γενικός φορολογικός νόμος), ορίζει τα εξής:

«Τα ακόλουθα πρόσωπα ή οντότητες ευθύνονται από κοινού και εις ολόκληρον για τη φορολογική οφειλή:

[…]

b) Οι de jure ή de facto διαχειριστές νομικών προσώπων που έχουν παύσει τις δραστηριότητές τους, για τις φορολογικές τους υποχρεώσεις που είναι γεγενημένες και οι οποίες εκκρεμούν κατά τον χρόνο της παύσης, εφόσον δεν έχουν λάβει τα αναγκαία μέτρα για την πληρωμή τους ή έχουν συνάψει συμφωνίες ή έχουν λάβει μέτρα που συνεπάγονται τη μη πληρωμή.»

15 Το άρθρο 191 του γενικού φορολογικού νόμου προβλέπει τα εξής:

«1. Συνιστά φορολογική παράβαση η μη καταβολή, εντός της προθεσμίας που τάσσει η ρύθμιση κάθε φόρου, του συνόλου ή μέρους της φορολογικής οφειλής που θα έπρεπε να προκύψει από την

ορθή αυτοεκκαθάριση του φόρου, εκτός αν αυτή ρυθμιστεί σύμφωνα με το άρθρο 27 ή αν χωρεί εφαρμογή του άρθρου 161, παράγραφος 1, στοιχείο b, του παρόντος νόμου.

[…]

Η φορολογική παράβαση που προβλέπεται στο παρόν άρθρο είναι ήσσονος σημασίας, σοβαρή ή πολύ σοβαρή σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων παραγράφων.

Η βάση της κύρωσης είναι το ποσό που δεν περιλαμβάνεται στην αυτοεκκαθάριση, ως συνέπεια της διάπραξης της παράβασης.

[…]

4. Η παράβαση είναι πολύ σοβαρή όταν έχουν χρησιμοποιηθεί δόλια μέσα.

Η παράβαση είναι επίσης πολύ σοβαρή, ακόμη και αν δεν χρησιμοποιήθηκε κανένα δόλιο μέσο, όταν δεν καταβάλλονται ποσά που έχουν παρακρατηθεί ή που θα έπρεπε να έχουν παρακρατηθεί, ή όταν δεν καταβάλλονται προκαταβολές, υπό την προϋπόθεση ότι οι πραγματοποιηθείσες και μη καταβληθείσες παρακρατήσεις, καθώς και οι καταλογισθείσες και μη καταβληθείσες προκαταβολές, αντιπροσωπεύουν ποσοστό ανώτερο του 50 % του βασικού ποσού της κύρωσης.

[…]»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υπόθεση C-289/23, Corván

16 Στις 7 Ιουλίου 2022 ο A ζήτησε την κίνηση διαδικασίας αφερεγγυότητας ως προς αυτόν και δήλωσε οφειλές ύψους 537 787,69 ευρώ. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο κήρυξε την αφερεγγυότητα του εν λόγω οφειλέτη και περάτωσε τη διαδικασία λόγω ανεπάρκειας ενεργητικού στις 26 Ιουλίου 2022, ο οφειλέτης ζήτησε στις 28 Σεπτεμβρίου 2022 πλήρη απαλλαγή από τα χρέη του. Στις 19 Οκτωβρίου 2022 το αιτούν δικαστήριο έκρινε παραδεκτή την ανακοπή που άσκησε η AEAT κατά της εν λόγω απαλλαγής από τα χρέη, λόγω της ύπαρξης πλειόνων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου.

17 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η AEAT υποστηρίζει, αφενός, ότι η ανακοπή αυτή αιτιολογείται από την έκδοση, εντός της προηγούμενης δεκαετίας, απόφασης επέκτασης της ευθύνης, η οποία κατέστη απρόσβλητη και στηριζόταν στο άρθρο 43 του γενικού φορολογικού νόμου, για συνολικό ποσό 114 408,09 ευρώ λόγω φορολογικών οφειλών και κυρώσεων που επιβλήθηκαν στην εταιρία της οποίας διαχειριστής ήταν ο A, και ότι, επομένως, ο εν λόγω οφειλέτης δεν ήταν καλόπιστος. Αφετέρου, η AEAT επισημαίνει επίσης ότι ορισμένες από τις επίμαχες απαιτήσεις είναι απαιτήσεις δημοσίου δικαίου και, επομένως, εξαιρούνται από την απαλλαγή από τα χρέη.

18 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, μεταξύ άλλων, κατ' αρχάς, ότι, με την απόφαση 381/2019 της 2ας Ιουλίου 2019 (ES:TS:2019:2253), το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) έκρινε ότι, κατά τη μεταφορά της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα στο ισπανικό δίκαιο, ο Ισπανός νομοθέτης επέλεξε ένα κανονιστικό πρότυπο «καλής πίστης», κατά τρόπον

ώστε η κακή πίστη να προκύπτει από τη διαπίστωση μιας σειράς περιστάσεων προβλεπόμενων από τον νόμο. Συνεπώς, οι δικαστές δεν έχουν την εξουσία να εκτιμούν τις περιστάσεις που εμποδίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη και ο ρόλος τους περιορίζεται στην εξακρίβωση της συνδρομής των προβλεπόμενων από τον νόμο περιστάσεων. Επομένως, η έννοια της «καλής πίστης» δεν συνδέεται με τη γενική έννοια του αστικού κώδικα, αλλά με την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων. Πάντως, στη νομοθεσία που ίσχυε αμέσως πριν από τη μεταφορά της οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη, ο οφειλέτης θεωρούνταν καλόπιστος εφόσον πληρούνταν δύο προϋποθέσεις, ήτοι, αφενός, να μην υπάρχει δόλια αφερεγγυότητα και, αφετέρου, να μην έχει καταδικαστεί ο οφειλέτης για ορισμένες αξιόποινες πράξεις με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Κατά συνέπεια, το παράδοξο είναι ότι το καθεστώς πρόσβασης στην απαλλαγή από τα χρέη που θεσπίστηκε μέσω της εν λόγω μεταφοράς είναι αυστηρότερο από εκείνο που ίσχυε πριν από την ίδια αυτή μεταφορά, με αποτέλεσμα να εγείρονται σοβαρές αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητά του με το δίκαιο της Ένωσης.

19 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, εν προκειμένω, η μεταφορά της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα στο εσωτερικό δίκαιο μπορεί να χρησίμευσε για την καθιέρωση ενός συστήματος παροχής κινήτρων για την εξόφληση των απαιτήσεων τις οποίες δύσκολα θα εισέπραττε η Δημόσια Διοίκηση σε περίπτωση αφερεγγυότητας και ότι το σύστημα αυτό δεν στηρίζεται στην έννοια της «καλής πίστης» του οφειλέτη. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν μια τέτοια μεταφορά είναι συμβατή με το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής και έχει επίσης ορισμένες αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία του άρθρου 23, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας.

20 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Juzgado de lo Mercantil nº 1 de Alicante (εμποροδικείο αριθ. 1 Αλικάντε, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Ερμηνευτικά ζητήματα σχετικά με το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα]:
   α) Έχει το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, κατά το άρθρο 487, παράγραφος 1, στοιχείο 2, του TRLC, στον βαθμό που ο περιορισμός αυτός δεν προβλεπόταν στην προγενέστερη της μεταφοράς της [εν λόγω] οδηγίας ρύθμιση, η οποία αναγνώριζε το δικαίωμα απαλλαγής, και εισήχθη ex novo από τον νομοθέτη; Ειδικότερα, δύναται ο εθνικός νομοθέτης, κατά τη μεταφορά της [ως άνω] οδηγίας, να θεσπίσει περισσότερους, σε σχέση με προγενέστερη νομοθεσία, περιορισμούς στην πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, ιδίως όταν οι περιορισμοί αυτοί δεν αντιστοιχούν σε καμία από τις περιπτώσεις που μνημονεύονται στο άρθρο 23, παράγραφος 2, της [ίδιας] οδηγίας;
   β) Εάν το Δικαστήριο απαντήσει αρνητικά στο ανωτέρω ερώτημα, έχει το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε περίπτωση που, εντός της δεκαετίας που προηγήθηκε της υποβολής της αιτήσεως απαλλαγής, επιβλήθηκαν [στον οφειλέτη] κυρώσεις, δυνάμει διοικητικής απόφασης που κατέστη απρόσβλητη, για πολύ σοβαρές φορολογικές παραβάσεις ή για παραβάσεις της νομοθεσίας περί κοινωνικής ασφάλισης ή της εργατικής νομοθεσίας, ή σε περίπτωση που, εντός του ανωτέρω χρονικού διαστήματος, εκδόθηκε πράξη επέκτασης της ευθύνης (derivación de responsabilidad) που κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την υποβολή της αιτήσεως απαλλαγής, [ο οφειλέτης] έχει ικανοποιήσει πλήρως τις

σχετικές οφειλές (άρθρο 487, παράγραφος 1, στοιχείο 2, του TRLC), στον βαθμό που ο ως άνω λόγος αποκλεισμού από την απαλλαγή μεταβάλλει την κατάταξη των πτωχευτικών απαιτήσεων;

γ) Εάν το Δικαστήριο απαντήσει αρνητικά στο ανωτέρω ερώτημα, έχει το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα], την έννοια ότι είναι αντίθετο σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, κατά το άρθρο 487, παράγραφος 1, στοιχείο 2, του TRLC, σε περίπτωση […] που εκδόθηκε πράξη περί επέκτασης της ευθύνης που κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την υποβολή της αιτήσεως απαλλαγής, [ο οφειλέτης] έχει ικανοποιήσει πλήρως τις σχετικές οφειλές, στον βαθμό που η περίσταση αυτή δεν είναι ικανή για να στοιχειοθετήσει κακή πίστη του οφειλέτη; Είναι κρίσιμο από την άποψη αυτή το γεγονός ότι η αφερεγγυότητα δεν κρίθηκε δόλια;

δ) Εάν το Δικαστήριο απαντήσει αρνητικά στο ανωτέρω ερώτημα, έχει το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, κατά το άρθρο 487, παράγραφος 1, στοιχείο 2, του TRLC, στην περίπτωση παραβάσεων ή πράξεων επέκτασης της ευθύνης που διαπιστώθηκαν ή εκδόθηκαν εντός της δεκαετίας που προηγήθηκε της υποβολής της αιτήσεως απαλλαγής, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ημερομηνία του γενεσιουργού γεγονότος τόσο της ευθύνης όσο και της πιθανής καθυστέρησης στην έκδοση της πράξης επέκτασης της ευθύνης;

ε) Εάν το Δικαστήριο απαντήσει αρνητικά στα ανωτέρω ερωτήματα, έχει το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, κατά το άρθρο 487, παράγραφος 1, στοιχείο 2, του TRLC, στον βαθμό που ο αποκλεισμός αυτός δεν δικαιολογείται δεόντως από τον εθνικό νομοθέτη;

2) Ερμηνευτικά ζητήματα σχετικά με το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα]:

α) Έχει το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε ρύθμιση όπως αυτή του άρθρου 487, παράγραφος 1, στοιχείο 2, του TRLC, το οποίο προβλέπει λόγους περιορισμού της πρόσβασης στην απαλλαγή από τα χρέη οι οποίοι δεν περιέχονται στον κατάλογο του άρθρου 23, παράγραφος 4; Ειδικότερα, πρέπει να θεωρηθεί ότι η απαρίθμηση των περιπτώσεων του [εν λόγω] άρθρου 23, παράγραφος 4, είναι εξαντλητική (numerus clausus) ή, αντιθέτως, ενδεικτική (numerus apertus);

β) Εάν πρόκειται για ενδεικτική απαρίθμηση (numerus apertus) και ο εθνικός νομοθέτης δύναται να θεσπίζει και άλλες εξαιρέσεις πέραν των προβλεπομένων από την οδηγία [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα], αντιτίθεται το άρθρο 23, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας σε εθνική ρύθμιση με την οποία θεσπίζεται γενικός κανόνας περί μη απαλλαγής από τα χρέη που απορρέουν από απαιτήσεις δημοσίου δικαίου, παρά μόνο για πολύ περιορισμένες περιπτώσεις και ποσά, ανεξαρτήτως της φύσεως και των περιστάσεων συγκεκριμένων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου; Ειδικότερα, είναι εν προκειμένω κρίσιμο το γεγονός, αφενός, ότι η προϊσχύσασα ρύθμιση, κατά την ερμηνεία της νομολογίας του Tribunal Supremo [Ανωτάτου Δικαστηρίου], προέβλεπε ορισμένες περιπτώσεις απαλλαγής από τα χρέη για απαιτήσεις δημοσίου δικαίου και, αφετέρου, ότι ο νόμος για τη μεταφορά [της οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη] περιόρισε το εύρος της απαλλαγής;

γ) Εάν το Δικαστήριο απαντήσει αρνητικά στο ανωτέρω ερώτημα, έχει το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση όπως αυτή του άρθρου 489, παράγραφος 1, στοιχείο 5, του TRLC, η οποία θεσπίζει γενικό κανόνα αποκλεισμού από την απαλλαγή από τα χρέη για απαιτήσεις δημοσίου δικαίου (με ορισμένες επιφυλάξεις, που αποτελούν αντικείμενο του επόμενου προδικαστικού ερωτήματος), στον βαθμό που παρέχει προνομιακή μεταχείριση στους δημόσιους πιστωτές σε σύγκριση με τους λοιπούς πιστωτές;

δ) Ειδικότερα, και σε σχέση με το ως άνω ερώτημα, είναι κρίσιμο το γεγονός ότι η ρύθμιση προβλέπει μεν απαλλαγή από τα χρέη για απαιτήσεις δημοσίου δικαίου, αλλά για ορισμένα μόνο χρέη και εντός συγκεκριμένων ορίων που δεν έχουν σχέση με το πραγματικό ύψος της οφειλής;

ε) Τέλος, έχει το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την έννοια ότι αντιτίθεται σε κανόνα δικαίου όπως το άρθρο 489, παράγραφος 1, στοιχείο 5, του TRLC, στον βαθμό που αυτό δικαιολογεί την εξαίρεση από την απαλλαγή από τα χρέη [για απαιτήσεις δημοσίου δικαίου] λόγω "*της ιδιαίτερης σημασίας της εξόφλησης ορισμένων οφειλών, στο πλαίσιο μιας δίκαιης και αλληλέγγυας κοινωνίας η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου*", και παραπέμπει στις απαιτήσεις δημοσίου δικαίου εν γένει, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το είδος της συγκεκριμένης απαίτησης; Ειδικότερα, ασκεί επιρροή από την άποψη αυτή το γεγονός ότι η γενική δικαιολόγηση αφορά τόσο τις οφειλές που μνημονεύονται στην απαρίθμηση του άρθρου 23, παράγραφος 4, της [ως άνω] οδηγίας όσο και τις περιπτώσεις ή τις οφειλές που δεν μνημονεύονται ρητώς στις εν λόγω κατηγορίες;»

Υπόθεση C-305/23, Bacigán

21 Ο S.E.I., φυσικό πρόσωπο που κατέστη αφερέγγυο, ζήτησε απαλλαγή από τα χρέη στο πλαίσιο διαδικασίας αφερεγγυότητας που τον αφορούσε. Ο S.E.I., ο οποίος είχε προηγουμένως ασκήσει ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, δεν ήταν πλέον επιχειρηματίας κατά τον χρόνο κίνησης της εν λόγω διαδικασίας αφερεγγυότητας.

22 Στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας αφερεγγυότητας και μετά την πλήρη εκκαθάριση της περιουσίας του, στην οποία περιλαμβανόταν η κατοικία του, ο S.E.I. υπέβαλε, στις 18 Οκτωβρίου 2022, αίτηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη που εξακολουθούσαν να οφείλονται κατά την ημερομηνία αυτή. Η AEAT αντιτάχθηκε στην ως άνω αίτηση με την αιτιολογία ότι ο S.E.I. δεν μπορούσε να θεωρηθεί «καλόπιστος» οφειλέτης, δεδομένου ότι, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγήθηκαν της εν λόγω αίτησης, του είχε επιβληθεί με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη πρόστιμο ύψους 504,99 ευρώ για «σοβαρές φορολογικές παραβάσεις», κατά την έννοια του άρθρου 191 του γενικού φορολογικού νόμου, και ότι το πρόστιμο αυτό δεν είχε καταβληθεί κατά τον χρόνο υποβολής της ίδιας αίτησης πλήρους απαλλαγής από τα χρέη.

23 Επιληφθέν της υπόθεσης, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, κατά πρώτον, ότι ο Ισπανός νομοθέτης έκανε χρήση της ευχέρειας που παρέχει το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα και επέκτεινε, με το TRLC, την εφαρμογή των διαδικασιών οι οποίες επιτρέπουν την απαλλαγή από τα χρέη που προβλέπει η οδηγία αυτή και στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες. Κατά δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατ' αρχάς αν, σε μια τέτοια περίπτωση, η εν λόγω οδηγία έχει την έννοια ότι το εφαρμοστέο στα φυσικά πρόσωπα καθεστώς το οποίο θεσπίζει ο εθνικός νομοθέτης πρέπει υποχρεωτικά να τηρεί τις διατάξεις των άρθρων 20 έως 24 της ίδιας οδηγίας. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, στη συνέχεια, αν το άρθρο 23 της οδηγίας, και ειδικότερα η παράγραφος 1 αυτού, μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η «δόλια ή κακόπιστη» συμπεριφορά καλύπτει

και τις αμελείς ή απερίσκεπτες συμπεριφορές ενός οφειλέτη. Τέλος, το δικαστήριο αυτό διατηρεί αμφιβολίες ως προς την ορθή ερμηνεία του εν λόγω άρθρου 23, παράγραφος 2, ιδίως ως προς τον εξαντλητικό ή μη χαρακτήρα των περιστάσεων που απαριθμούνται στο ίδιο άρθρο 23, παράγραφος 2, στοιχεία α′ έως στ′.

24 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Juzgado de lo Mercantil nº 10 de Barcelona (εμποροδικείο αριθ. 10 Βαρκελώνης, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει ο εθνικός νομοθέτης την υποχρέωση να εναρμονίσει τις ρυθμίσεις του με τις διατάξεις του τίτλου ΙΙΙ της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα], σε περίπτωση που αποφασίσει την επέκταση του πεδίου εφαρμογής των διαδικασιών που προβλέπονται για την απαλλαγή χρεών που έχουν δημιουργηθεί από αφερέγγυους επιχειρηματίες και σε αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας;

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα,

2) περιλαμβάνει το πεδίο εφαρμογής της έννοιας της δόλιας συμπεριφοράς του άρθρου 23, παράγραφος 1, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] την αμελή ή απερίσκεπτη συμπεριφορά του οφειλέτη, η οποία αποτελεί τη γενεσιουργό αιτία της οφειλής;

Εάν η απάντηση στο δεύτερο αυτό ερώτημα είναι αρνητική,

3) αποτελούν οι περιπτώσεις που παρατίθενται στα στοιχεία α′ έως στ′ του άρθρου 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] εξαντλητικό κατάλογο σαφώς καθοριζόμενων και αιτιολογημένων περιπτώσεων ή μπορούν τα κράτη μέλη να θεσπίσουν και άλλες σαφώς καθοριζόμενες και αιτιολογημένες περιπτώσεις;

Σε περίπτωση που από την απάντηση στο τρίτο ερώτημα συνάγεται ότι τα κράτη [μέλη] μπορούν να θεσπίσουν και άλλες σαφώς καθοριζόμενες και αιτιολογημένες περιπτώσεις, πέραν των παρατιθέμενων στα στοιχεία α′ έως στ′ του άρθρου 23, παράγραφος 2, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα],

4) πρέπει η θέσπιση των εν λόγω νέων περιπτώσεων από πλευράς [του οικείου κράτους μέλους] να θεμελιώνεται εν πάση περιπτώσει σε δόλια ή κακόπιστη συμπεριφορά;

Εάν από τις απαντήσεις στο [τρίτο και το τέταρτο] ερώτημα συνάγεται ότι τα κράτη [μέλη] δεν μπορούν να θεσπίσουν άλλες περιπτώσεις, πέραν των παρατιθέμενων στο άρθρο 23, παράγραφος 2, στοιχεία α′ έως στ′, της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα], ή ότι, αν θεσπίσουν άλλες σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις, αυτές πρέπει να θεμελιώνονται σε δόλια ή κακόπιστη συμπεριφορά του οφειλέτη,

5) συνεπάγεται η σύμφωνη με το άρθρο 23 της οδηγίας [για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα] ερμηνεία τη μη εφαρμογή διατάξεως όπως το άρθρο 487, παράγραφος 1, σημείο 2, του [TRLC], όταν διαπιστώνεται ότι η ιδιαιτέρως σοβαρή φορολογική παράβαση δεν είναι αποτέλεσμα δόλιας ή κακόπιστης συμπεριφοράς του οφειλέτη;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, υπό α), στην υπόθεση C-289/23 και επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-305/23

25 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-289/23 και με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-305/23, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι ο κατάλογος των περιστάσεων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτήν είναι εξαντλητικός ή όχι και, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, αν τα κράτη μέλη έχουν, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο, τη δυνατότητα να θεσπίζουν διατάξεις που περιορίζουν την πρόσβαση στο δικαίωμα απαλλαγής από τα χρέη σε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι η προϊσχύσασα εθνική ρύθμιση, με το να αρνούνται ή να περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, να ανακαλούν το πλεονέκτημα της απαλλαγής ή να προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, υπό περιστάσεις διαφορετικές από τις απαριθμούμενες στο άρθρο 23, παράγραφος 2.

26 Όσον αφορά, κατά πρώτον, το ζήτημα αν ο κατάλογος του άρθρου 23, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας έχει εξαντλητικό ή όχι χαρακτήρα, διαπιστώνεται ότι ο κατάλογος αυτός εισάγεται με τη λέξη «όπως» και ότι στις άλλες γλωσσικές αποδόσεις της διάταξης αυτής χρησιμοποιούνται όροι με την ίδια σημασία. Επομένως, από το γράμμα της εν λόγω διάταξης προκύπτει ότι οι διάφορες περιστάσεις που αυτή απαριθμεί δεν παρατίθενται εξαντλητικώς, αλλά ενδεικτικώς.

27 Η γραμματική αυτή ερμηνεία του άρθρου 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα επιρρωννύεται από την αιτιολογική σκέψη 80 της οδηγίας αυτής, η οποία αναφέρει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έκρινε ότι «δεν θα πρέπει να απαγορεύεται στα κράτη μέλη να προβλέπουν πρόσθετες παρεκκλίσεις σε πολύ συγκεκριμένες και δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις».

28 Επομένως, το εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 2, έχει την έννοια ότι ο κατάλογος των περιστάσεων που περιλαμβάνονται σε αυτό δεν είναι εξαντλητικός και ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν περιθώριο εκτιμήσεως το οποίο τους επιτρέπει να θεσπίζουν διατάξεις που απαγορεύουν ή περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, ανακαλούν το πλεονέκτημα της απαλλαγής ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, υπό περιστάσεις διαφορετικές από τις προβλεπόμενες στη διάταξη αυτήν, εφόσον, όπως προκύπτει από το γράμμα της εν λόγω διάταξης, οι περιστάσεις αυτές είναι σαφώς καθορισμένες και οι παρεκκλίσεις αυτές είναι δεόντως αιτιολογημένες.

29 Όσον αφορά, κατά δεύτερον, το ζήτημα αν τα κράτη μέλη μπορούν, επ' ευκαιρία της μεταφοράς της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα στο εθνικό τους δίκαιο, να εισαγάγουν παρέκκλιση από την απαλλαγή από τα χρέη μη προβλεπόμενη στην προγενέστερη της εν λόγω μεταφοράς εθνική νομοθεσία προκειμένου να περιορίσουν έτι περαιτέρω την πρόσβαση στο δικαίωμα απαλλαγής από τα χρέη, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ούτε η οδηγία αυτή ούτε οι προπαρασκευαστικές για τη θέσπισή της εργασίες περιέχουν στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναχθεί ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε την πρόθεση να περιορίσει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν συναφώς τα κράτη μέλη εμποδίζοντας τα τελευταία να εισαγάγουν στο εθνικό τους δίκαιο τέτοιες παρεκκλίσεις.

30 Αντιθέτως, προβλέποντας, στο άρθρο 23, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, ότι τα κράτη μέλη μπορούν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να «διατηρούν ή να θεσπίζουν» διατάξεις που απαγορεύουν ή περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, ανακαλούν το πλεονέκτημα της απαλλαγής ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, ο νομοθέτης της Ένωσης παρέσχε ρητώς στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να θεσπίζουν, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, τέτοιες διατάξεις οι οποίες δεν υφίσταντο προηγουμένως.

31 Όσον αφορά τις εν λόγω προϋποθέσεις, το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα εξαρτά ρητώς την άσκηση της δυνατότητας που παρέχεται στα κράτη μέλη στο εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 2, από την προϋπόθεση ότι οι παρεκκλίσεις που θεσπίζουν αφορούν «συγκεκριμένες, σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις» και «είναι δεόντως αιτιολογημένες». Εξ αυτού συνάγεται ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης θεσπίζει διατάξεις οι οποίες προβλέπουν τέτοιες παρεκκλίσεις, οι λόγοι που οδήγησαν στη θέσπισή τους πρέπει να πηγάζουν από το εθνικό δίκαιο ή από τη διαδικασία που κατέληξε στη θέσπισή τους και ότι με τους λόγους αυτούς πρέπει να επιδιώκεται ένας θεμιτός σκοπός δημοσίου συμφέροντος [πρβλ. απόφαση της 11ης Απριλίου 2024, Agencia Estatal de la Administración Tributaria (Εξαίρεση των απαιτήσεων του Δημοσίου από την απαλλαγή από τα χρέη), C-687/22, EU:C:2024:287, σκέψη 42].

32 Συναφώς, τόσο από την αιτιολογική σκέψη 78 της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα, η οποία κάνει λόγο για «δεόντως αιτιολογημένες παρεκκλίσεις για λόγους που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες», όσο και από την αιτιολογική σκέψη 81 της οδηγίας, η οποία αναφέρεται στην ύπαρξη «δεόντως αιτιολογημέν[ου] λόγ[ου] κατά την εθνική νομοθεσία», μπορεί να συναχθεί ότι, κατά την εκτίμηση του νομοθέτη της Ένωσης, αρκεί η τήρηση των προβλεπόμενων σχετικώς στα διάφορα εθνικά δίκαια λεπτομερών κανόνων.

33 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-289/23 και στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-305/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι ο κατάλογος των περιστάσεων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή δεν είναι εξαντλητικός και ότι τα κράτη μέλη έχουν, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο, τη δυνατότητα να θεσπίζουν διατάξεις που περιορίζουν την πρόσβαση στο δικαίωμα απαλλαγής από τα χρέη σε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι η προϊσχύσασα εθνική ρύθμιση, με το να αρνούνται ή να περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, να ανακαλούν το πλεονέκτημα της απαλλαγής ή να προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, υπό περιστάσεις διαφορετικές από τις απαριθμούμενες στο άρθρο 23, παράγραφος 2, εφόσον οι περιστάσεις αυτές είναι σαφώς καθορισμένες και οι εν λόγω παρεκκλίσεις είναι δεόντως αιτιολογημένες.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, υπό β), γ) και δ), στην υπόθεση C-289/23, καθώς και επί του δεύτερου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-305/23

34 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, υπό β), γ), και δ), στην υπόθεση C-289/23, καθώς και με το δεύτερο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-305/23, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, τροποποιεί τη σειρά κατάταξης των πτωχευτικών απαιτήσεων η οποία

ίσχυε πριν από τη θέσπιση της εν λόγω ρύθμισης, καθόσον επιβάλλει την εξόφληση μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου κατόπιν διαδικασίας αφερεγγυότητας προκειμένου να χορηγηθεί η δυνατότητα απαλλαγής από τα χρέη, αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε περιπτώσεις στις οποίες ο οφειλέτης επέδειξε αμελή ή απερίσκεπτη συμπεριφορά, χωρίς ωστόσο να έχει ενεργήσει δολίως ή κακή τη πίστει, και αποκλείει την πρόσβαση αυτή όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, έχει επιβληθεί στον οφειλέτη κύρωση με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη για πολύ σοβαρή φορολογική παράβαση ή για παράβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως ή του κοινωνικού δικαίου ή όταν έχει ληφθεί εις βάρος του απόφαση επέκτασης της ευθύνης η οποία κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, ο ενδιαφερόμενος οφειλέτης έχει εξοφλήσει πλήρως τις φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές οφειλές του.

35 Όσον αφορά, πρώτον, το ζήτημα αν το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, τροποποιεί τη σειρά κατάταξης των πτωχευτικών απαιτήσεων η οποία ίσχυε πριν από τη θέσπιση της ρύθμισης αυτής, καθόσον επιβάλλει την εξόφληση μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου προκειμένου να χορηγηθεί η δυνατότητα απαλλαγής από τα χρέη, επισημαίνεται, αφενός, ότι η διαδικασία αφερεγγυότητας και η διαδικασία απαλλαγής από τα χρέη αποτελούν δύο διακριτές διαδικασίες που επιδιώκουν η καθεμία τους δικούς της σκοπούς. Η εξάρτηση της χορήγησης της απαλλαγής από τα χρέη από την εξόφληση απαιτήσεων δημοσίου δικαίου δεν επηρεάζει τον χαρακτηρισμό των απαιτήσεων αυτών ως «προνομιούχων», «εγχειρόγραφων» ή «μειωμένης εξασφάλισης» κατόπιν κηρύξεως της αφερεγγυότητας. Κατά συνέπεια, δεν προκύπτει ότι η υποχρέωση εξόφλησης μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου προκειμένου να χορηγηθεί απαλλαγή από τα χρέη συνεπάγεται τροποποίηση της σειράς κατάταξης των απαιτήσεων κατόπιν διαδικασίας αφερεγγυότητας.

36 Αφετέρου, όπως προκύπτει από τη σκέψη 33 της παρούσας απόφασης, η απαρίθμηση που περιλαμβάνεται στη διάταξη αυτή δεν είναι εξαντλητική και τα κράτη μέλη έχουν, στο πλαίσιο της μεταφοράς της εν λόγω οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο, τη δυνατότητα να θεσπίζουν διατάξεις που απαγορεύουν ή περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, ανακαλούν το πλεονέκτημα της απαλλαγής ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, σε σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις διαφορετικές από τις απαριθμούμενες στη διάταξη αυτήν, έστω και αν οι διατάξεις αυτές περιορίζουν την πρόσβαση στο δικαίωμα απαλλαγής από τα χρέη σε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι η προβλεπόμενη στην προϊσχύσασα εθνική ρύθμιση. Κατά την άσκηση της δυνατότητας αυτής, ένα κράτος μέλος μπορεί να επιβάλει την υποχρέωση εξόφλησης μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου κατόπιν διαδικασίας αφερεγγυότητας προκειμένου να χορηγηθεί απαλλαγή από τα χρέη.

37 Εντούτοις, ο νομοθέτης της Ένωσης εξάρτησε ρητώς την άσκηση της εν λόγω δυνατότητας από προϋποθέσεις κατά τις οποίες οι παρεκκλίσεις που προβλέπει η ίδια διάταξη πρέπει να αφορούν «συγκεκριμένες, σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις» και να είναι «δεόντως αιτιολογημένες». Εξ αυτού συνάγεται ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης θεσπίζει διατάξεις οι οποίες προβλέπουν τέτοιες παρεκκλίσεις, οι λόγοι που οδήγησαν στη θέσπισή τους πρέπει να πηγάζουν από το εθνικό δίκαιο ή από τη διαδικασία που κατέληξε στη θέσπισή τους και ότι με τους λόγους αυτούς πρέπει να επιδιώκεται ένας θεμιτός σκοπός δημοσίου συμφέροντος (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 8ης Μαΐου 2024, Instituto da Segurança Social κ.λπ., C-20/23, EU:C:2024:389, σκέψη 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

38 Η επιβολή, εν προκειμένω, υποχρέωσης εξόφλησης μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου προκειμένου να χορηγηθεί απαλλαγή από τα χρέη αφορά σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις. Επιπλέον, το γεγονός ότι η υποχρέωση αυτή καθιστά δυνατή την εξόφληση απαιτήσεων τις οποίες, σε περίπτωση κηρύξεως της αφερεγγυότητας, δύσκολα θα εισέπραττε η Δημόσια Διοίκηση δεν εμποδίζει τη δυνατότητα να αιτιολογηθεί δεόντως η εν λόγω παρέκκλιση από την απαλλαγή από τα χρέη. Πράγματι, απαιτώντας την εξόφληση των εν λόγω μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου, ο νομοθέτης μπορεί να επιδιώκει την εξυπηρέτηση θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, ζήτημα το οποίο εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

39 Επομένως, το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο, επιβάλλει την υποχρέωση εξόφλησης μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου κατόπιν διαδικασίας αφερεγγυότητας προκειμένου να χορηγηθεί απαλλαγή από τα χρέη, εφόσον η υποχρέωση αυτή είναι δεόντως αιτιολογημένη.

40 Όσον αφορά, κατά δεύτερον, το ζήτημα αν το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε περιπτώσεις στις οποίες ο οφειλέτης επέδειξε αμελή ή απερίσκεπτη συμπεριφορά, χωρίς ωστόσο να έχει ενεργήσει δολίως ή κακή τη πίστει, διαπιστώνεται ότι, μολονότι είναι αληθές ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής αφορά ρητώς τους αφερέγγυους επιχειρηματίες που ενήργησαν «δολίως ή κακή τη πίστει», εντούτοις η παράγραφος 2 του άρθρου αυτού δεν περιέχει τέτοια μνεία.

41 Πράγματι, το εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 2, προβλέπει απλώς ότι τα κράτη μέλη δύνανται να διατηρούν ή να θεσπίζουν διατάξεις που απαγορεύουν, περιορίζουν ή ανακαλούν την πρόσβαση σε απαλλαγή από τα χρέη ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, «σε συγκεκριμένες, σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις και εφόσον οι παρεκκλίσεις αυτές είναι δεόντως αιτιολογημένες», χωρίς ωστόσο να απαιτείται η ύπαρξη «δόλιας» ή «κακόπιστης» συμπεριφοράς εκ μέρους των οικείων επιχειρηματιών.

42 Επιπλέον, οι περιστάσεις που απαριθμούνται ενδεικτικώς στο ίδιο άρθρο 23, παράγραφος 2, υπό τις οποίες μπορούν να προβλεφθούν παρεκκλίσεις από την απαλλαγή από τα χρέη, δεν χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη «δόλιας» συμπεριφοράς ή «κακής πίστης» εκ μέρους των οικείων επιχειρηματιών.

43 Πρέπει να προστεθεί ότι οι περιστάσεις αυτές αντιστοιχούν, κατ' ουσίαν, σε εκείνες για τις οποίες γίνεται λόγος στις αιτιολογικές σκέψεις 79 και 80 της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα και ότι ούτε από τις αιτιολογικές αυτές σκέψεις προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να περιορίσει τις «σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις» του άρθρου 23, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής σε περιπτώσεις στις οποίες οι οικείοι επιχειρηματίες ενήργησαν δολίως ή κακή τη πίστει.

44 Εξ αυτών προκύπτει ότι το εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 2, έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις στις οποίες ο οφειλέτης δεν ενήργησε δολίως ή κακή τη πίστει.

45 Όσον αφορά, κατά τρίτον και τέλος, το ζήτημα αν το εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 2, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, έχει επιβληθεί στον οφειλέτη κύρωση με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη για πολύ σοβαρή φορολογική παράβαση ή για παράβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης ή του κοινωνικού δικαίου ή όταν έχει ληφθεί εις βάρος του απόφαση επέκτασης της ευθύνης η οποία κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, ο ενδιαφερόμενος οφειλέτης έχει εξοφλήσει πλήρως τις φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές οφειλές του, υπενθυμίζεται ότι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 28 έως 33 της παρούσας απόφασης, η διάταξη αυτή παρέχει περιθώριο εκτιμήσεως στα κράτη μέλη προβλέποντας ρητώς τη δυνατότητά τους να διατηρούν ή να θεσπίζουν διατάξεις «που απαγορεύουν, περιορίζουν ή ανακαλούν την πρόσβαση σε απαλλαγή από τα χρέη ή προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, σε συγκεκριμένες, σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις και εφόσον οι παρεκκλίσεις αυτές είναι δεόντως αιτιολογημένες». Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη σκέψη 29 της παρούσας απόφασης, ούτε η οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα ούτε οι προπαρασκευαστικές εργασίες για τη θέσπισή της περιέχουν στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναχθεί ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε την πρόθεση να περιορίσει αυτό το περιθώριο εκτιμήσεως.

46 Τούτου λεχθέντος, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 31 και 37 της παρούσας απόφασης, όταν ο εθνικός νομοθέτης θεσπίζει διατάξεις οι οποίες προβλέπουν τέτοιες παρεκκλίσεις, οι λόγοι που οδήγησαν στη θέσπισή τους πρέπει να πηγάζουν από το εθνικό δίκαιο ή από τη διαδικασία που κατέληξε στη θέσπισή τους και με τους λόγους αυτούς πρέπει να επιδιώκεται ένας θεμιτός σκοπός δημοσίου συμφέροντος.

47 Επομένως, το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την απαλλαγή από τα χρέη σε συγκεκριμένες, σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις, όπως όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, έχει επιβληθεί στον οφειλέτη κύρωση με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη για πολύ σοβαρή φορολογική παράβαση ή για παράβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης ή του κοινωνικού δικαίου ή όταν έχει ληφθεί εις βάρος του απόφαση επέκτασης της ευθύνης η οποία κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, ο ενδιαφερόμενος οφειλέτης έχει εξοφλήσει πλήρως τις φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές οφειλές του, εφόσον από το εθνικό δίκαιο προκύπτει ότι ο εν λόγω αποκλεισμός δικαιολογείται από την επιδίωξη θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, ζήτημα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει. Επομένως, το εθνικό δίκαιο πρέπει να καθιστά δυνατό τον προσδιορισμό του θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος που δικαιολογεί, στις ως άνω σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις, τον αποκλεισμό από την απαλλαγή από τα χρέη.

48 Εν προκειμένω, όπως προκύπτει από τη σκέψη 9 της παρούσας απόφασης, ο Ισπανός νομοθέτης, στο προοίμιο του νόμου 16/2022, σκοπός του οποίου είναι η μεταφορά της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα στο ισπανικό δίκαιο, εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους θέσπισε παρεκκλίσεις από την απαλλαγή από τα χρέη. Στο προοίμιο αυτό ο ως άνω νομοθέτης επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι ο οφειλέτης που πληροί την απαίτηση καλής πίστης μπορεί να έχει πρόσβαση σε απαλλαγή από όλα τα χρέη του, εκτός από τα χρέη τα οποία, κατ' εξαίρεση και λόγω του ειδικού χαρακτήρα τους, θεωρούνται ότι δεν μπορούν νομίμως να αποτελέσουν αντικείμενο απαλλαγής. Οι εξαιρέσεις αυτές στηρίζονται, μεταξύ άλλων, στην ιδιαίτερη σημασία της ικανοποίησης ορισμένων απαιτήσεων για μια δίκαιη και αλληλέγγυα

κοινωνία η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου. Μεταξύ των απαιτήσεων αυτών περιλαμβάνονται οι απαιτήσεις δημοσίου δικαίου. Η απαλλαγή από τα χρέη που απορρέουν από τις τελευταίες αυτές απαιτήσεις υπόκειται, συνακόλουθα, σε ορισμένους περιορισμούς και μπορεί να λάβει χώρα μόνον κατά την πρώτη απαλλαγή και όχι στο πλαίσιο τυχόν επόμενης απαλλαγής.

49 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, αφενός, αν οι λόγοι αυτοί συνιστούν θεμιτούς λόγους δημοσίου συμφέροντος και, αφετέρου, αν από την εθνική νομοθεσία προκύπτει ότι οι λόγοι αυτοί δικαιολόγησαν τον αποκλεισμό από την απαλλαγή από τα χρέη σε σαφώς καθοριζόμενες περιπτώσεις όπως αυτές του άρθρου 487, παράγραφος 1, σημείο 2, του TRLC.

50 Όσον αφορά την ως άνω εκτίμηση, πρέπει να υπομνησθεί ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να ασκούν τις αρμοδιότητές τους τηρώντας το δίκαιο της Ένωσης και τις γενικές αρχές του και, κατά συνέπεια, την αρχή της αναλογικότητας. Επομένως, το επίμαχο εθνικό μέτρο δεν πρέπει να υπερβαίνει τα όρια αυτού που είναι προσήκον και αναγκαίο για την επίτευξη των σκοπών που θεμιτώς επιδιώκονται με το μέτρο αυτό (πρβλ. απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, Agenzia delle dogane e dei monopoli και Ministero dell'Economia e delle Finanze, C-452/20, EU:C:2022:111, σκέψεις 36 και 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να επηρεάζει την υποχρέωση των κρατών μελών, την οποία προβλέπει το άρθρο 20, παράγραφος 1, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα, να μεριμνούν ώστε οι αφερέγγυοι επιχειρηματίες να έχουν πρόσβαση σε τουλάχιστον μία διαδικασία που μπορεί να οδηγεί σε πλήρη απαλλαγή από τα χρέη.

51 Ως εκ τούτου, στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι ο αποκλεισμός από την απαλλαγή από τα χρέη σε περιπτώσεις όπως αυτές του άρθρου 487, παράγραφος 1, σημείο 2, του TRLC δικαιολογείται από τον εθνικό νομοθέτη εν ονόματι ενός θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, σ' αυτό εναπόκειται να εκτιμήσει, υπό το πρίσμα της ως άνω αρχής, εάν το συμφέρον αυτό δικαιολογεί, μεταξύ άλλων, το να εφαρμόζεται η εν λόγω απαίτηση στα χρέη αυτά κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής καθώς και το να μην είναι δυνατόν να συνεκτιμηθεί ενδεχόμενη καθυστέρηση κατά την έκδοση της απόφασης επέκτασης της ευθύνης.

52 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, υπό β), γ), και δ), στην υπόθεση C-289/23, καθώς και στο δεύτερο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-305/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, επιβάλλει την εξόφληση μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου κατόπιν διαδικασίας αφερεγγυότητας προκειμένου να χορηγηθεί η δυνατότητα απαλλαγής από τα χρέη, αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε περιπτώσεις στις οποίες ο οφειλέτης επέδειξε αμελή ή απερίσκεπτη συμπεριφορά, χωρίς ωστόσο να έχει ενεργήσει δολίως ή κακή τη πίστει, και αποκλείει την πρόσβαση αυτή όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, έχει επιβληθεί στον οφειλέτη κύρωση με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη για πολύ σοβαρή φορολογική παράβαση ή για παράβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης ή του κοινωνικού δικαίου ή όταν έχει ληφθεί εις βάρος του απόφαση επέκτασης της ευθύνης η οποία κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, ο ενδιαφερόμενος οφειλέτης έχει εξοφλήσει πλήρως τις φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές οφειλές του, υπό την προϋπόθεση ότι οι παρεκκλίσεις αυτές αιτιολογούνται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, υπό ε), στην υπόθεση C-289/23

53 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του, υπό ε), στην υπόθεση C-289/23, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς ο αποκλεισμός αυτός να έχει αιτιολογηθεί δεόντως από τον εθνικό νομοθέτη.

54 Συναφώς, όπως προκύπτει από τη σκέψη 46 της παρούσας απόφασης, ο νομοθέτης της Ένωσης εξάρτησε ρητώς την άσκηση της δυνατότητας που παρέχει η ως άνω διάταξη στα κράτη μέλη από την προϋπόθεση οι παρεκκλίσεις που θεσπίζονται βάσει της διάταξης αυτής να είναι «δεόντως αιτιολογημένες».

55 Από την οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα προκύπτει ότι η αιτιολόγηση που πρέπει να παρέχεται από το εκάστοτε κράτος μέλος προς στήριξη μιας παρέκκλισης όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης πρέπει να απορρέει είτε από τη διαδικασία που οδήγησε στη θέσπιση της εν λόγω παρέκκλισης είτε από το εθνικό δίκαιο. Επομένως, όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, όταν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, οι προπαρασκευαστικές εργασίες, τα προοίμια και οι αιτιολογικές εκθέσεις των νομοθετικών ή κανονιστικών πράξεων αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτών ή είναι κρίσιμα για την ερμηνεία τους και εφόσον περιέχουν δικαιολόγηση της παρέκκλισης που διατηρείται σε ισχύ ή θεσπίζεται στο πλαίσιο άσκησης της δυνατότητας που προβλέπεται στο άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η δικαιολόγηση αυτή είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις της εν λόγω διάταξης. Όσον αφορά δε τη δεύτερη περίπτωση, η εν λόγω αιτιολόγηση μπορεί επίσης να περιέχεται σε άλλες διατάξεις του εθνικού δικαίου πέραν εκείνης που προβλέπει την παρέκκλιση αυτή, όπως σε εθνική συνταγματική, νομοθετική ή κανονιστική διάταξη (πρβλ. απόφαση της 8ης Μαΐου 2024, Instituto da Segurança Social κ.λπ., C-20/23, EU:C:2024:389, σκέψη 37).

56 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, υπό ε), στην υπόθεση C-289/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς ο αποκλεισμός αυτός να έχει αιτιολογηθεί δεόντως από τον εθνικό νομοθέτη.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος, υπό α), στην υπόθεση C-289/23

57 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημά του, υπό α), στην υπόθεση C-289/23, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι η απαρίθμηση των συγκεκριμένων κατηγοριών απαιτήσεων που διαλαμβάνεται σ' αυτό έχει εξαντλητικό χαρακτήρα και, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, αν τα κράτη μέλη έχουν την δυνατότητα να εξαιρούν άλλες συγκεκριμένες κατηγορίες απαιτήσεων, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη, από την απαλλαγή από τα χρέη, εφόσον η εξαίρεση αιτιολογείται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

58 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το ερώτημα αυτό είναι, κατ' ουσίαν, πανομοιότυπο με το τρίτο ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 11ης Απριλίου 2024, Agencia Estatal de la Administración Tributaria (Εξαίρεση των απαιτήσεων του Δημοσίου από την απαλλαγή από τα χρέη) (C-687/22, EU:C:2024:287, σκέψεις 25 και 36).

59 Ως εκ τούτου, όπως προκύπτει από τη σκέψη 44 και από το σημείο 2 του διατακτικού της απόφασης αυτής, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, υπό α), στην υπόθεση C-289/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι η απαρίθμηση των συγκεκριμένων κατηγοριών απαιτήσεων που διαλαμβάνεται σ' αυτό δεν έχει εξαντλητικό χαρακτήρα και ότι τα κράτη μέλη έχουν την δυνατότητα να εξαιρούν άλλες συγκεκριμένες κατηγορίες απαιτήσεων, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη, από την απαλλαγή από τα χρέη, εφόσον η εξαίρεση αιτιολογείται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος, υπό β) και ε), στην υπόθεση C-289/23

60 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημά του, υπό β) και ε), στην υπόθεση C-289/23, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση περί μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο η οποία προβλέπει γενική εξαίρεση των απαιτήσεων δημοσίου δικαίου από την απαλλαγή από τα χρέη, για τον λόγο ότι η ικανοποίηση των απαιτήσεων αυτών έχει ιδιαίτερη σημασία για μια δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου, πλην ελάχιστων περιπτώσεων και εντός πολύ αυστηρών ποσοτικών ορίων, ανεξαρτήτως της φύσεως των εν λόγω απαιτήσεων και των περιστάσεων υπό τις οποίες γεννήθηκαν, και η οποία, κατά συνέπεια, περιορίζει το πεδίο εφαρμογής των εθνικών διατάξεων περί απαλλαγής από τα χρέη οι οποίες είχαν εφαρμογή στη συγκεκριμένη κατηγορία απαιτήσεων πριν από τη θέσπιση της εν λόγω ρύθμισης.

61 Συναφώς, πρέπει, αφενός, να υπομνησθεί ότι, όπως προκύπτει από τη σκέψη 59 της παρούσας απόφασης, το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι η απαρίθμηση των συγκεκριμένων κατηγοριών απαιτήσεων που διαλαμβάνεται σ' αυτό δεν έχει εξαντλητικό χαρακτήρα και ότι τα κράτη μέλη έχουν την δυνατότητα να εξαιρούν άλλες συγκεκριμένες κατηγορίες απαιτήσεων, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη, από την απαλλαγή από τα χρέη, εφόσον η εξαίρεση αιτιολογείται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

62 Όσον αφορά, αφετέρου, το ζήτημα αν τα κράτη μέλη μπορούν, επ' ευκαιρία της μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εθνικό τους δίκαιο, να εξαιρούν από την απαλλαγή από τα χρέη κατηγορίες απαιτήσεων ως προς τις οποίες δεν προβλεπόταν εξαίρεση στην προϊσχύσασα της μεταφοράς αυτής εθνική ρύθμιση, διαπιστώνεται ότι ούτε η εν λόγω οδηγία ούτε οι προπαρασκευαστικές εργασίες για τη θέσπισή της περιέχουν στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναχθεί ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε την πρόθεση να περιορίσει το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών εμποδίζοντάς τα να θεσπίζουν διατάξεις οι οποίες να εξαιρούν από την απαλλαγή από τα χρέη κατηγορίες απαιτήσεων μη εξαιρούμενων πριν από την εν λόγω μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο.

63 Αντιθέτως, προβλέποντας, στο άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα, ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, τα κράτη μέλη «δύνανται να εξαιρούν συγκεκριμένες κατηγορίες χρεών από την απαλλαγή από τα χρέη ή να περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη [ή] να θεσπίζουν μεγαλύτερη περίοδο απαλλαγής», ο νομοθέτης της Ένωσης παρέσχε ρητώς στα κράτη μέλη την ευχέρεια να θεσπίζουν, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, διατάξεις οι οποίες να εξαιρούν από την απαλλαγή από τα χρέη κατηγορίες απαιτήσεων που δεν είχαν προηγουμένως εξαιρεθεί.

64 Τούτου λεχθέντος, ο νομοθέτης της Ένωσης έχει ρητώς υπαγάγει την άσκηση της κατ' αυτόν τον τρόπο χορηγηθείσας στα κράτη μέλη δυνατότητας, κατ' άρθρο 23, παράγραφος 4, στην προϋπόθεση οι εν λόγω εξαιρέσεις να αιτιολογούνται δεόντως. Εξ αυτού συνάγεται ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης θεσπίζει διατάξεις οι οποίες προβλέπουν τέτοιες παρεκκλίσεις, οι λόγοι που οδήγησαν στη θέσπισή τους πρέπει να πηγάζουν από το εθνικό δίκαιο ή από τη διαδικασία που κατέληξε στη θέσπισή τους και ότι με τους λόγους αυτούς πρέπει να επιδιώκεται ένας θεμιτός σκοπός δημοσίου συμφέροντος [απόφαση της 11ης Απριλίου 2024, Agencia Estatal de la Administración Tributaria (Εξαίρεση των απαιτήσεων του Δημοσίου από την απαλλαγή από τα χρέη), C-687/22, EU:C:2024:287, σκέψη 42].

65 Συναφώς, τόσο από την αιτιολογική σκέψη 78 της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα, η οποία κάνει λόγο για «δεόντως αιτιολογημένες παρεκκλίσεις για λόγους που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες», όσο και από την αιτιολογική σκέψη 81 της οδηγίας, η οποία αναφέρεται στην ύπαρξη «δεόντως αιτιολογημέν[ου] λόγ[ου] κατά την εθνική νομοθεσία», μπορεί να συναχθεί ότι, κατά την εκτίμηση του νομοθέτη της Ένωσης, αρκεί η τήρηση των προβλεπόμενων σχετικώς στα διάφορα εθνικά δίκαια λεπτομερών κανόνων [απόφαση της 11ης Απριλίου 2024, Agencia Estatal de la Administración Tributaria (Εξαίρεση των απαιτήσεων του Δημοσίου από την απαλλαγή από τα χρέη), C-687/22, EU:C:2024:287, σκέψη 43].

66 Εν προκειμένω, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν ο λόγος σχετικά με την ιδιαίτερη σημασία της ικανοποίησης των απαιτήσεων δημοσίου δικαίου για μια δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου, ο οποίος περιλαμβάνεται στο προοίμιο του νόμου 16/2022, αιτιολογεί δεόντως την προβλεπόμενη στο άρθρο 489, παράγραφος 1, σημείο 5, του νόμου αυτού γενική εξαίρεση από την απαλλαγή από τα χρέη, πλην ελάχιστων περιπτώσεων και εντός πολύ αυστηρών ποσοτικών ορίων, ανεξαρτήτως της φύσεως των εν λόγω απαιτήσεων και των περιστάσεων υπό τις οποίες γεννήθηκαν. Στο πλαίσιο της εκτίμησης αυτής, θα πρέπει να λάβει υπόψη την υποχρέωση τήρησης της αρχής της αναλογικότητας, όπως εκτίθεται στη σκέψη 50 της παρούσας απόφασης.

67 Κατόπιν των ανωτέρω, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, υπό β) και ε), στην υπόθεση C-289/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση περί μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο η οποία προβλέπει γενική εξαίρεση των απαιτήσεων δημοσίου δικαίου από την απαλλαγή από τα χρέη, για τον λόγο ότι η ικανοποίηση των απαιτήσεων αυτών έχει ιδιαίτερη σημασία για μια δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου, πλην ελάχιστων περιπτώσεων και εντός πολύ αυστηρών ποσοτικών ορίων, ανεξαρτήτως της φύσεως των εν λόγω απαιτήσεων και των περιστάσεων υπό τις οποίες γεννήθηκαν, και η οποία, κατά συνέπεια, περιορίζει το πεδίο εφαρμογής των εθνικών διατάξεων περί απαλλαγής από τα χρέη οι οποίες είχαν εφαρμογή στη συγκεκριμένη κατηγορία απαιτήσεων πριν από τη θέσπιση της εν λόγω ρύθμισης, υπό την προϋπόθεση ότι η εξαίρεση αυτή αιτιολογείται δεόντως από το εθνικό δίκαιο.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος, υπό γ), στην υπόθεση C-289/23

68 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημά του, υπό γ), στην υπόθεση C-289/23, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία θεσπίζει γενικό κανόνα αποκλεισμού από την απαλλαγή από τα χρέη για τις απαιτήσεις δημοσίου δικαίου, στο μέτρο που παρέχει προνομιακή μεταχείριση στους δημόσιους πιστωτές σε σύγκριση με τους λοιπούς πιστωτές.

69 Συναφώς, αφενός, όπως προκύπτει από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στις σκέψεις 59 και 61 της παρούσας απόφασης, το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι η απαρίθμηση των συγκεκριμένων κατηγοριών απαιτήσεων που διαλαμβάνεται σ' αυτό δεν έχει εξαντλητικό χαρακτήρα και ότι τα κράτη μέλη έχουν την δυνατότητα να εξαιρούν άλλες συγκεκριμένες κατηγορίες απαιτήσεων, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη, από την απαλλαγή από τα χρέη, εφόσον η εξαίρεση αιτιολογείται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

70 Αφετέρου, ούτε η οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα ούτε οι προπαρασκευαστικές εργασίες για τη θέσπιση της οδηγίας αυτής περιέχουν στοιχεία ικανά να ενισχύσουν τη θέση σύμφωνα με την οποία, δεδομένης της εσωτερικής συνοχής των κατηγοριών απαιτήσεων που μνημονεύονται ρητώς στο άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας, βούληση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να περιορίσει το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών ως προς την εξαίρεση από την απαλλαγή από τα χρέη άλλων κατηγοριών απαιτήσεων πέραν εκείνων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτήν, όπως είναι οι φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές απαιτήσεις. Τουναντίον, από τις παρασκευαστικές αυτές εργασίες προκύπτει ειδικότερα ότι εκπεφρασμένη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να καταλείπεται στα κράτη μέλη ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως προκειμένου να μπορούν, κατά τη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο, να λαμβάνουν υπόψη την επικρατούσα οικονομική κατάσταση και τις υφιστάμενες νομικές δομές σε εθνικό επίπεδο (απόφαση της 8ης Μαΐου 2024, Instituto da Segurança Social κ.λπ., C-20/23, EU:C:2024:389, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

71 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι μια εξαίρεση απαιτήσεων δημοσίου δικαίου, όπως των φορολογικών και κοινωνικοασφαλιστικών απαιτήσεων, από την απαλλαγή από τα χρέη μπορεί να αιτιολογείται δεόντως. Πράγματι, ούτε όλες οι απαιτήσεις είναι της ίδιας φύσεως ούτε όλοι οι πιστωτές υπάγονται στο ίδιο καθεστώς, η δε είσπραξη των απαιτήσεων αυτών μπορεί να ανταποκρίνεται σε ειδικούς σκοπούς. Συνακόλουθα, δεδομένης της φύσεως των φορολογικών και κοινωνικοασφαλιστικών απαιτήσεων καθώς και λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της είσπραξης των φόρων και των επιβαρύνσεων κοινωνικής ασφαλίσεως, τα κράτη μέλη μπορούν ευλόγως να θεωρούν ότι οι δημόσιοι θεσμικοί πιστωτές δεν ευρίσκονται, από πλευράς εισπράξεως των επίμαχων απαιτήσεων, σε κατάσταση συγκρίσιμη με εκείνη των πιστωτών του εμπορικού ή ιδιωτικού τομέα. Υπό τις συνθήκες αυτές, το να παρέχεται στα κράτη μέλη η δυνατότητα να εξαιρούν τις φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές απαιτήσεις από την απαλλαγή από τα χρέη δεν σημαίνει ότι οι δημόσιοι θεσμικοί πιστωτές περιέρχονται αδικαιολόγητα σε προνομιακή θέση σε σχέση με τους λοιπούς πιστωτές που δεν απολαύουν τέτοιας εξαιρέσεως (πρβλ. απόφαση της 8ης Μαΐου 2024, Instituto da Segurança Social κ.λπ., C-20/23, EU:C:2024:389, σκέψη 43).

72 Επομένως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να εξαιρούν συγκεκριμένες κατηγορίες απαιτήσεων, όπως είναι οι φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές απαιτήσεις, από την απαλλαγή από τα χρέη και να τους παρέχουν κατ' αυτόν τον τρόπο προνομιακό καθεστώς, εφόσον μια τέτοια εξαίρεση αιτιολογείται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου (πρβλ. απόφαση της 8ης Μαΐου 2024, Instituto da Segurança Social κ.λπ., C-20/23, EU:C:2024:389, σκέψη 45).

73 Ως εκ τούτου, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, υπό γ), στην υπόθεση C-289/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία θεσπίζει γενικό κανόνα αποκλεισμού από την απαλλαγή από τα χρέη για τις απαιτήσεις δημοσίου δικαίου, στο

μέτρο που παρέχει προνομιακή μεταχείριση στους δημόσιους πιστωτές σε σύγκριση με τους λοιπούς πιστωτές, υπό την προϋπόθεση ότι η εξαίρεση αυτή αιτιολογείται δεόντως από το εθνικό δίκαιο.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος, υπό δ), στην υπόθεση C-289/23

74 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημά του, υπό δ), στην υπόθεση C-289/23, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει περιορισμό της απαλλαγής από τα χρέη για συγκεκριμένη κατηγορία απαιτήσεων μέσω της θέσπισης ανωτάτου ορίου πέραν του οποίου αποκλείεται η απαλλαγή, χωρίς το ανώτατο αυτό όριο να καθορίζεται σε συνάρτηση με το ποσό της οικείας οφειλής.

75 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι, αντιθέτως προς το άρθρο 20, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, το οποίο επιβάλλει στα κράτη μέλη που εξαρτούν την ολική απαλλαγή από τα χρέη από τη μερική εξόφληση των οφειλών εκ μέρους του επιχειρηματία την υποχρέωση να μεριμνούν ώστε η σχετική υποχρέωση αποπληρωμής να «βασίζεται στην ατομική κατάσταση του επιχειρηματία και, ιδίως, [να] είναι αναλογική προς το δεκτικό κατάσχεσης ή διαθέσιμο εισόδημα και τα περιουσιακά στοιχεία του επιχειρηματία κατά την περίοδο απαλλαγής και [να] λαμβάνει υπόψη το συμφέρον των πιστωτών σύμφωνα με τους κανόνες της ευθυδικίας», το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής δεν προβλέπει ρητώς ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, όταν προβλέπουν περιορισμό της δυνατότητας απαλλαγής από τα χρέη, να καθορίζουν ανώτατο όριο σε συνάρτηση με το πραγματικό ποσό της οικείας οφειλής ούτε περιέχει στοιχεία ικανά να ενισχύσουν την άποψη ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε πρόθεση να περιορίσει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη όταν προβλέπουν τέτοιους περιορισμούς.

76 Όσον αφορά ακριβώς το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη κατ' εφαρμογήν της τελευταίας αυτής διάταξης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η εν λόγω διάταξη έχει την έννοια ότι δεν περιορίζει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη ως προς την επιλογή άλλων κατηγοριών απαιτήσεων, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή, τις οποίες προτίθενται να εξαιρέσουν από την απαλλαγή από τα χρέη [απόφαση της 11ης Απριλίου 2024, Agencia Estatal de la Administración Tributaria (Εξαίρεση των απαιτήσεων του Δημοσίου από την απαλλαγή από τα χρέη), C-687/22, EU:C:2024:287, σκέψη 41].

77 Όπως, όμως, επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 35 των προτάσεών του, θα ήταν παράδοξο εκ μέρους του νομοθέτη της Ένωσης να προβλέψει ότι το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη όταν περιορίζουν τη δυνατότητα απαλλαγής από τα χρέη είναι πιο περιορισμένο σε σχέση με εκείνο που διαθέτουν όταν εξαιρούν μια ειδική κατηγορία απαιτήσεων από την απαλλαγή από τα χρέη.

78 Εν είδει ενδιάμεσου συμπεράσματος, διαπιστώνεται επομένως ότι το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι δεν περιορίζει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη ως προς τους περιορισμούς της δυνατότητας απαλλαγής από τα χρέη που προτίθενται να θεσπίσουν.

79 Τούτου λεχθέντος, αφενός, όπως προκύπτει από τη σκέψη 64 της παρούσας απόφασης, ο νομοθέτης της Ένωσης έχει ρητώς υπαγάγει την άσκηση της κατ' αυτόν τον τρόπο χορηγηθείσας στα κράτη μέλη δυνατότητας, κατ' άρθρο 23, παράγραφος 4, στην προϋπόθεση οι εν λόγω περιορισμοί της δυνατότητας απαλλαγής από τα χρέη να αιτιολογούνται δεόντως. Εξ αυτού συνάγεται ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης θεσπίζει διατάξεις οι οποίες προβλέπουν τέτοιες

παρεκκλίσεις, οι λόγοι που οδήγησαν στη θέσπισή τους πρέπει να πηγάζουν από το εθνικό δίκαιο ή από τη διαδικασία που κατέληξε στη θέσπισή τους και ότι με τους λόγους αυτούς πρέπει να επιδιώκεται ένας θεμιτός σκοπός δημοσίου συμφέροντος.

80 Συναφώς, από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 65 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι τόσο από την αιτιολογική σκέψη 78 της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα, η οποία κάνει λόγο για «δεόντως αιτιολογημένες παρεκκλίσεις για λόγους που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες», όσο και από την αιτιολογική σκέψη 81 της οδηγίας, η οποία αναφέρεται στην ύπαρξη «δεόντως αιτιολογημέν[ου] λόγ[ου] κατά την εθνική νομοθεσία», μπορεί να συναχθεί ότι, κατά την εκτίμηση του νομοθέτη της Ένωσης, αρκεί η τήρηση των προβλεπόμενων σχετικώς στα διάφορα εθνικά δίκαια λεπτομερών κανόνων.

81 Αφετέρου, όπως προκύπτει από τη σκέψη 50 της παρούσας απόφασης, όταν τα κράτη μέλη ασκούν την εξουσία εκτιμήσεως σχετικά με τις παρεκκλίσεις που μπορούν να θεσπίζουν κατ' εφαρμογήν του άρθρου 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα, οφείλουν να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας. Επομένως, τα μέσα που επιλέγουν δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα όρια αυτού που είναι προσήκον και αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν πρέπει να θέτουν υπό αμφισβήτηση τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία αυτή, ήτοι, εν προκειμένω, τον σκοπό να διασφαλιστεί ότι οι αφερέγγυοι επιχειρηματίες θα έχουν πρόσβαση τουλάχιστον σε μια διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει σε πλήρη απαλλαγή από τα χρέη.

82 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, υπό δ), στην υπόθεση C-289/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει περιορισμό της απαλλαγής από τα χρέη για συγκεκριμένη κατηγορία απαιτήσεων μέσω της θέσπισης ανωτάτου ορίου πέραν του οποίου αποκλείεται η απαλλαγή, χωρίς το ανώτατο αυτό όριο να καθορίζεται σε συνάρτηση με το ποσό της οικείας οφειλής, υπό την προϋπόθεση ότι ο περιορισμός αυτός αιτιολογείται δεόντως από το εθνικό δίκαιο.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-305/23

83 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του στην υπόθεση C-305/23, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης αποφασίζει να ασκήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ευχέρεια και ορίζει ότι η εφαρμογή των διαδικασιών που επιτρέπουν την απαλλαγή από τα χρέη των αφερέγγυων επιχειρηματιών επεκτείνεται και στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες, οι κανόνες που καθίστανται εφαρμοστέοι στα εν λόγω φυσικά πρόσωπα δυνάμει της επέκτασης αυτής πρέπει να είναι σύμφωνοι με τις διατάξεις του τίτλου ΙΙΙ της εν λόγω οδηγίας.

84 Τόσο η Ισπανική Κυβέρνηση όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αμφισβητούν το παραδεκτό του ερωτήματος αυτού για τον λόγο ότι δεν είναι λυσιτελές. Προς στήριξη της ανωτέρω θέσης, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι είναι πρόδηλο ότι ο ενδιαφερόμενος οφειλέτης, έστω και αν δεν ασκεί σήμερα επιχειρηματική δραστηριότητα, εντούτοις ασκούσε τέτοια δραστηριότητα κατά τον χρόνο των επίμαχων στην κύρια δίκη πραγματικών περιστατικών, και ότι τούτο είναι το αποφασιστικό στοιχείο για την εφαρμογή της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα. Η δε Ισπανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι το εν λόγω ζήτημα δεν είναι αναγκαίο

για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, δεδομένου ότι οι εθνικές διατάξεις σχετικά με την απαλλαγή από τα χρέη έχουν εφαρμογή στον οφειλέτη ανεξαρτήτως του αν είναι επιχειρηματίας ή όχι.

85 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι τα ερωτήματα που αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι κατά τεκμήριο λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2024, W.GmbH, C-67/23, EU:C:2024:680, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

86 Εν προκειμένω, δεν προκύπτει ότι η ζητούμενη ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα είναι προδήλως άσχετη με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης στην υπόθεση C-305/23. Πράγματι, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Επιτροπή, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση αυτή είναι λυσιτελές, δεδομένου ότι, όπως εκτέθηκε στη σκέψη 21 της παρούσας απόφασης, οι διαδικασίες αφερεγγυότητας και απαλλαγής από τα χρέη αφορούν τον S.E.I. ως φυσικό πρόσωπο και όχι ως επιχειρηματία. Εξάλλου, το γεγονός ότι το ισπανικό δίκαιο προβλέπει απαλλαγή από τα χρέη υπέρ του οφειλέτη ανεξαρτήτως του αν αυτός είναι επιχειρηματίας ή όχι δεν επηρεάζει τη λυσιτέλεια του ερωτήματος αυτού, με το οποίο το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς το ζήτημα κατά πόσον, όταν εθνικοί κανόνες περί απαλλαγής από τα χρέη εφαρμόζονται σε φυσικά πρόσωπα, οι κανόνες αυτοί πρέπει να είναι σύμφωνοι με τις διατάξεις του τίτλου III της οδηγίας αυτής.

87 Όσον αφορά την απάντηση στο εν λόγω ερώτημα, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα ορίζει ότι τα κράτη μέλη «δύνανται να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής των διαδικασιών [του εν λόγω άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′] στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες».

88 Επιβάλλεται πάντως η διαπίστωση ότι το γράμμα του εν λόγω άρθρου 1, παράγραφος 4, είναι σαφές, καθόσον αρκείται στην πρόβλεψη της απλής επέκτασης των «διαδικασιών» του ίδιου άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, ήτοι των διαδικασιών που επιτρέπουν απαλλαγή από τα χρέη των αφερέγγυων επιχειρηματιών, στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες. Το γράμμα αυτό ουδόλως μνημονεύει μερική επέκταση των διαδικασιών αυτών.

89 Η ερμηνεία αυτή του άρθρου 1, παράγραφος 4, της οδηγίας για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα επιρρωννύεται από την αιτιολογική σκέψη 21 της οδηγίας, η οποία αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι, μολονότι η εν λόγω οδηγία δεν περιλαμβάνει δεσμευτικούς κανόνες για τους υπερχρεωμένους καταναλωτές, συνιστάται στα κράτη μέλη να αρχίσουν να εφαρμόζουν «τις διατάξεις» της περί απαλλαγής από τα χρέη και στους καταναλωτές το συντομότερο δυνατόν.

90 Προστίθεται επιπλέον ότι η οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα δεν περιέχει κανένα στοιχείο ικανό να ενισχύσει την άποψη ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε πρόθεση να παράσχει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την εμβέλεια της εφαρμογής, στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες, των διαδικασιών του άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας αυτής. Αντιθέτως, τόσο από την αιτιολογική σκέψη 21 όσο και από το άρθρο 1, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας προκύπτει σαφώς ότι ο νομοθέτης

της Ένωσης είχε τη βούληση να μην αφήσει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να επιλέξουν τη «μερική» ή «à la carte» επέκταση των εν λόγω διαδικασιών στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες.

91 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-305/23 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα έχει την έννοια ότι, όταν ο εθνικός νομοθέτης αποφασίζει να ασκήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ευχέρεια και ορίζει ότι η εφαρμογή των διαδικασιών που επιτρέπουν την απαλλαγή από τα χρέη των αφερέγγυων επιχειρηματιών επεκτείνεται και στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες, οι κανόνες που καθίστανται εφαρμοστέοι στα εν λόγω φυσικά πρόσωπα δυνάμει της επέκτασης αυτής πρέπει να είναι σύμφωνοι με τις διατάξεις του τίτλου III της εν λόγω οδηγίας.

Επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-305/23

92 Στο μέτρο που, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 40 έως 44 της παρούσας απόφασης, πρέπει, κατ' ουσίαν, να δοθεί αρνητική απάντηση στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-305/23, παρέλκει η απάντηση στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση αυτή.

Επί των δικαστικών εξόδων

93 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας (ΕΕ) 2019/1023 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2019, περί πλαισίου για την προληπτική αναδιάρθρωση, την απαλλαγή από τα χρέη και τις ανικανότητες ή την έκπτωση οφειλετών, καθώς και περί μέτρων βελτίωσης των διαδικασιών αυτών, και για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132 (Οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα),

έχει την έννοια ότι:

ο κατάλογος των περιστάσεων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή δεν είναι εξαντλητικός και ότι τα κράτη μέλη έχουν, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο, τη δυνατότητα να θεσπίζουν διατάξεις που περιορίζουν την πρόσβαση στο δικαίωμα απαλλαγής από τα χρέη σε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι η προϊσχύσασα εθνική ρύθμιση, με το να αρνούνται ή να περιορίζουν την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη, να ανακαλούν το πλεονέκτημα της απαλλαγής ή να προβλέπουν μεγαλύτερες περιόδους για τη χορήγηση πλήρους απαλλαγής από τα χρέη ή μεγαλύτερες περιόδους ανικανότητας ή έκπτωσης, υπό περιστάσεις διαφορετικές από τις απαριθμούμενες στο άρθρο 23, παράγραφος 2, εφόσον οι περιστάσεις αυτές είναι σαφώς καθορισμένες και οι εν λόγω παρεκκλίσεις είναι δεόντως αιτιολογημένες.

2) Το άρθρο 23, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2019/1023

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, επιβάλλει την εξόφληση μη προνομιούχων απαιτήσεων δημοσίου δικαίου κατόπιν διαδικασίας αφερεγγυότητας προκειμένου να χορηγηθεί η δυνατότητα απαλλαγής από τα χρέη, αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε περιπτώσεις στις οποίες ο οφειλέτης επέδειξε αμελή ή απερίσκεπτη συμπεριφορά, χωρίς ωστόσο να έχει ενεργήσει δολίως ή κακή τη πίστει, και αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη όταν, κατά τη διάρκεια των δέκα ετών που προηγούνται της αίτησης απαλλαγής, έχει επιβληθεί στον οφειλέτη κύρωση με διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη για πολύ σοβαρή φορολογική παράβαση ή για παράβαση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης ή του κοινωνικού δικαίου ή όταν έχει ληφθεί εις βάρος του απόφαση επέκτασης της ευθύνης η οποία κατέστη απρόσβλητη, εκτός εάν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης απαλλαγής, ο ενδιαφερόμενος οφειλέτης έχει εξοφλήσει πλήρως τις φορολογικές και κοινωνικοασφαλιστικές οφειλές του, υπό την προϋπόθεση ότι οι παρεκκλίσεις αυτές αιτιολογούνται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

3) **Το άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας 2019/1023**

έχει την έννοια ότι:

αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία αποκλείει την πρόσβαση στην απαλλαγή από τα χρέη σε συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς ο αποκλεισμός αυτός να έχει αιτιολογηθεί δεόντως από τον εθνικό νομοθέτη.

4) **Το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας 2019/1023**

έχει την έννοια ότι:

η απαρίθμηση των συγκεκριμένων κατηγοριών απαιτήσεων που διαλαμβάνεται σ' αυτό δεν έχει εξαντλητικό χαρακτήρα και ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να εξαιρούν άλλες συγκεκριμένες κατηγορίες απαιτήσεων, πέραν εκείνων που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη, από την απαλλαγή από τα χρέη, εφόσον η εξαίρεση αιτιολογείται δεόντως δυνάμει του εθνικού δικαίου.

5) **Το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας 2019/1023**

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση περί μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο η οποία προβλέπει γενική εξαίρεση των απαιτήσεων δημοσίου δικαίου από την απαλλαγή από τα χρέη, για τον λόγο ότι η ικανοποίηση των απαιτήσεων αυτών έχει ιδιαίτερη σημασία για μια δίκαιη και αλληλέγγυα κοινωνία η οποία βασίζεται στο κράτος δικαίου, πλην ελάχιστων περιπτώσεων και εντός πολύ αυστηρών ποσοτικών ορίων, ανεξαρτήτως της φύσεως των εν λόγω απαιτήσεων και των περιστάσεων υπό τις οποίες γεννήθηκαν, και η οποία, κατά συνέπεια, περιορίζει το πεδίο εφαρμογής των εθνικών διατάξεων περί απαλλαγής από τα χρέη οι οποίες είχαν εφαρμογή στη συγκεκριμένη κατηγορία απαιτήσεων πριν από τη θέσπιση της εν λόγω ρύθμισης, υπό την προϋπόθεση ότι η εξαίρεση αυτή αιτιολογείται δεόντως από το εθνικό δίκαιο.

6) Το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας 2019/1023

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία θεσπίζει γενικό κανόνα αποκλεισμού από την απαλλαγή από τα χρέη για τις απαιτήσεις δημοσίου δικαίου, στο μέτρο που παρέχει προνομιακή μεταχείριση στους δημόσιους πιστωτές σε σύγκριση με τους λοιπούς πιστωτές, υπό την προϋπόθεση ότι η εξαίρεση αυτή αιτιολογείται δεόντως από το εθνικό δίκαιο.

7) Το άρθρο 23, παράγραφος 4, της οδηγίας 2019/1023

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει περιορισμό της απαλλαγής από τα χρέη για συγκεκριμένη κατηγορία απαιτήσεων μέσω της θέσπισης ανωτάτου ορίου πέραν του οποίου αποκλείεται η απαλλαγή, χωρίς το ανώτατο αυτό όριο να καθορίζεται σε συνάρτηση με το ποσό της οικείας οφειλής, υπό την προϋπόθεση ότι ο περιορισμός αυτός αιτιολογείται δεόντως από το εθνικό δίκαιο.

8) Η οδηγία 2019/1023

έχει την έννοια ότι:

όταν ο εθνικός νομοθέτης αποφασίζει να ασκήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ευχέρεια και ορίζει ότι η εφαρμογή των διαδικασιών που επιτρέπουν την απαλλαγή από τα χρέη των αφερέγγυων επιχειρηματιών επεκτείνεται και στα αφερέγγυα φυσικά πρόσωπα που δεν είναι επιχειρηματίες, οι κανόνες που καθίστανται εφαρμοστέοι στα εν λόγω φυσικά πρόσωπα δυνάμει της επέκτασης αυτής πρέπει να είναι σύμφωνοι με τις διατάξεις του τίτλου III της εν λόγω οδηγίας.

(υπογραφές)